

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУШТВА

„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ГОДИНА VI — СВЕСКА III

ЗАМАРТ
NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

УРЕДНИК:

Проф. ЛАЗАР Т. ПЕРОВИЋ.

ЦЕТИЊЕ,

К. Ц. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА.

1900.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

И. М. СЈЕЧЕНОВА.

Из науке о човјечијем животу

(физиолошки одломци)

превео: Ј. С. Кујачић.

(Наставак.)

Сад да видимо, како се креће крв по срцу под утјецајем срчаних скраћивања. Да почнемо паузом (одмором). У то су доба предсрђа већ пуна крви, а желудци празни и тек што су почели до се скраћују. Кад се предсрђа скупе, њихове се дупље умање и крв из њих мора да истече. За то имају два пута: једнијем се крв може вратити натраг у вене, а другијем ући у срчане желудце. Први је пут заграђен тијем, што се скупљање срчаних мишића почиње баш од венозних шупљина, које се ушљед тога стисну и не дају крви натраг, осим тога имају у венама неки залиски, који такође сметају крви, да се враћа из срца. Другим путем крв може, готово без икакве сметње, да улази у желудачне дупље, јер се њихови мишићни зидови налазе у тај моменат у лабавом стању, које одговара њиховом одмору. Ушљед тога крв прелази из предсрђа у желудце и пуни их за све вријеме, док траје скупљање мишићних зидова у предсрђима. Како се желудци напуне крви, предсрђа престају, а желудци почињу да се скупљају, ушљед чега се његове дупље сажму и крв мора из њих да излази. Одавде су јој опет два пута — или да се врати натраг у предсрђа, или да уђе у артерије. Првијем се путем апсолутно не може, јер се венозни заклопци ушљед најмањег крвног притиска одма затворе. Насупрот, пут је у артерије потпуно слободан и крв увире у њих врло лако. Под утјецајем крви оне се растежу и постају шире, али чим се сврши скупљање у желудачним мишићима, почињу да се скупљају, те тако гоне крв из себе и назад срцу и напријед од њега. Срцу крв не може, јер јој сметају заклопци, који се налазе на излазу желудаца у артерије. Под утјецајем крви, која се враћа натраг, заклопци се

тако јако затворе, и крви није никако могуће, да се врати у желудце.

Можемо се увјерити на живијем животињама и на човјеку, да срчани заклопци имају веома велики значај у процесу опћег крвотока. Метни ухо на прси здравог чељадета, и одмах ћеш чути два звука, два удара, који се правилно понављају један за другијем. Један је од њих подуљи и погљувљи, а други краћи али јаснији. Први удар одговара моменту, кад се артерија раширује (то се дознаје овако: ухо треба метнути на прси на мјесто срчаног била и у исто доба пипати било (пулс) на руци), или, што је све једно, моменту, кад се скупљају срчани желуци, други пак одговара скупљању самих артерија. Први удар (било) зависи од затварања заклопаца на венозним шупљинама, — а други од заклапања заклопаца на артеријама. То није тешко доказати. Ако су болесни или што-год поремећени једни или други заклопци, метни ухо на област срца и одма ћеш опазити промјену у карактеру срчаног била. Уз то се обично квари ред и правилност крвотока, јер крв може да се враћа из артерија у желудце (ако су искварени и умањени заклопци на уласку у артерије), или из желудаца у предсрђа (кад су искварени венозни заклопци међу предсрђима и желудцима).

Из тога се већ може видјети, да су срчани желудци налик на шмркове, који редовно нагоне крв у артерије, а тако се исто периодично напуњају крви из предсрђа. Ето с том појавом стоји у тијесној свези и разна дебљина својих (у предсрђима и у желудцима) видова. И збиља, упитаћеш, зашто су дебљи видови, рецимо, у лијевом него у десном срчаном желудцу, а зашто су тањи у предсрђцима него у предсрђима? — То је зато, што дебљина видова зависи од мањег или већег броја мишићнијех влакана, а свако мишићно влакно може да се скупља (грчи) само за себе, те чини неку засебну снагу, — дакле, што је дебљи мишићни зид, јача је и снага срчаног шмрка. Да тако мора да буде, одма ћемо видјети. На путу из предсрђа у желудце крв срета веома мало сметње, па за то су и видови у предсрђима доста танки. Насупрот, желудци морају да прогоне крв кроз цијелу систему разгранатих крвоносних канала, који се завршују власастим цијевима, кроз које крв веома тешко пролази. Ето зато је и потребна велика снага и, разумије се, тим већа, чим је развитија и пространија система одводних цијеви (артерија). Већ је раније казано, како аорта снабдијева крвљу све без изузетка органе у нашем тијелу, док се плућна

артерија грана једино у плућном ткиву. Отуда баш и долази, да ширк, који гони крв у аорту, мора бити куд и камо јачи.

Али ипак, да ли је доста једне само желудачне снаге, да проћера крв не само кроз артерије и капиларе, него и кроз сву венозну систему, — другијем ријечима, — нема ли у тијелу још каквигод других покретача крви осим срца? — Кад би се разбирало питање чисто теоријски, то би нам се учинило, да су за тај посао доста само срчани желудци. И збиља и мали и велики крвоток налик су на распучене кругове, који на слободним крајевимк имају дупље, које непрестано пулсирају (куцају). Кад се срчана комора (желудац) скупи (грчи), дупља у предсрћу постане, тако рећи, празном и у њу може да стане одређена количина крви. Тај се ред никад не мијења у току цијелог живота, — дакле постоје погодбе, згодне за непрестано кретање крви по цијелој периферији једног и другог крвоносног круга. Тако говори теорија и она је потпуно права, што се тиче малог крвотока, јер се овдје, како се мени чини, срце може слободно сматрати јединијем покретачем крви. Мало је друкчије с великим крвотоком, јер кретању крви по његовој венозnoj (доводној) системи, а особито по системи доње шупље вене (у човјека) сметају ова четири узрока: 1) дугачак пут, 2) неједнако и неправилно гранање венозних суда*), 3) велика еластичност венозних зидова и 4) утјецај тежине саме крви, јер се крв мора да пење из доњих дијелова у тијело највише до срца. Под утјецајем споменутих узрока крв се лако може зауставити у цијелој системи доње шупље вене. Ако чељаде много сједи на једном мјесту, то се у њега лако развија хеморојно раширење вена. Исто тако у чељади, која по карактеру свога заната морају стојећи да раде, бива раширење ножних вена. Овако штетно утјецање уклања се обично тијем, што се венозне гране усљед своје велике еластичности веома лако стискају околним ткањем при сваком и најмањем покрету (т. ј. мишићном скупљању) дотичног органа или у опће тјелесног дијела. Да би крв по венозnoj системи текла срцу а не од њега, у венама имају неки прилисци (ови прилисци чине с венозним изводима неке чениће), који пуштају крв, да тече једино у правцу срца. Така помоћ крвном кретању по венама, разумије

*) Артерије се у тијелу гранају готово свуда налик на гранање дрвета, а вене се сплијећу цијелијем путем у једну опћу мрежу. Услјед тога се потоци венозне крви по тако заплетеном путу непрестано сударају један с другијем. При таком сударању, разумије се, вазда се губи један дио од покретне снаге. Услјед тога, да како, не треба заборављати, да утјецај срчане радње највише троши, кад се крв прогони кроз власасте суде.

се, није сталба, али ипак има велики значај, што нам и потврђују венозна заустављања при сједећем начину живота. Дакле, крвном току по венама помаже кретање тијела, усљед кога се мишићи скупљају и својим скупљањем стискају венозне суде.

Много је важнија по свом значењу друга справа, која утиче на крвно кретање са стране венозних шупљина, одакле притеже крв у срце и тим помаже крвотоку по венозној системи аорте. Ето о тој справи, познатој у науци под именом *привлачне снаге грудног коша*, ја ћу сад и да говорим. Само прије морам да напоменем читаоцима, да ће се посао на први мах учинити веома замршеним, па зато и молим, да се на њега обрати особита пажња.

Прије свега мораћу да говорим о уређењу грудне дупље, у којој се налазе плућа и срце с артеријама, што из њега излазе и венама, које у њега увиру. Ради боље јасноће грудну дупљу најзгодније је упоредити с каквом стакленом боцом, у коју је метнут каучукови мјехур. Овај је мјехур навезан на стаклену цијев, која пролази кроз чеп од боце. Кроз исти чеп улази у боцу још једна стаклена цијев. Какав значај има ова потоња цијев, сад ћемо одма видјети. Помоћу ње саопћава се унутрашњост боце с атмосферним ваздухом. И ваздух у исто вријеме има једнак притисак и унутра и у мјехуру и око њега у боци,*) јер су обје дупље у вези с ваздушном атмосфером. Према томе на зидове мјехура утичу двије једнаке снаге (управо утјече једна иста снага, јер зависи од једног истог ваздуха) и с једне и с друге стране, зато се мјехур никуд не креће или, како се обично говори, стоји у равнотежи. Ако сада кроз цијев, која улази у боцу, почнемо помоћу ваздушног шпрека да извлачимо ваздух, то ће се каучукови мјехур почети растезати. Престанемо да извлачимо ваздух и затворимо, рецимо прстом, цијев, кроз коју смо га извлачили, мјехур ће одма престати да се раширује, а неће се ни скупљати, него ће остати у том положају. Почнемо ли опет, да даље извлачимо ваздух из боце и мјехур ће се одма почети даље раширивати. Зачепи цијев,

*) Не треба заборављати, да је ваздух, као и сваки гас уопће, еластично тијело, које може да се скупља и раширује (постаје гушћи и ређи). Величином његова скупљања, које је проузроковала макар каква снага, и одређује се напрезање гаса. Напрезање се, по свој прилици, најбоље може измјерити величином снаге, од које оно зависи. Напрезање доњих слојева слободног атмосферног ваздуха зависи од притиска, кога на њих чини ваздух горњијех слојева. То баш и јест узрок, што је ваздух на високијем планинама много ређи а зато и стен његова напрезања куд и камо мањи него у слојевима доњег ваздуха, који испуњава дубодолине и уопће ниска мјеста.

он ће опет остати у положају, до кога се при извлачењу ваздуха растегао. Већ се из тога може лако видјети, да ће се мјехур при сваком даљем извлачењу ваздуха, све више и више раширивати и најпослије ће доћи у тако стање, да ће сву боцу испунити. Тако он може стајати, колико ти драго, само ако је цијев кроз коју извукосмо ваздух, добро зачепљена. Отворили се зачепљена цијев, одма ће ваздух да улази у боцу и мјехур ће да се скупља до свога првога објема.

Цијели тај ред појава није тешко објаснити. Кад се извлачи ваздух из боце, умањава се његово напрезање у њој, па се ушљед тога квари и равнотежа снага, које утјечу на зидове каучуковог мјехура с једне и с друге стране. Притисак унутрашњег ваздуха почиње да надвлађује спољашњи, и мјехур мора да се растеже. Али мјехур у томе послу није сасвијем пасиван — он се противи снази, која га раширује, другијем ријечима у њему се јавља сила еластичности, која се изражава непрестаном тежњом, да мјехур пријеђе из растегнутог у скупљено стање. Послије тога биће нам јасно, зашто мјехур остаје у растегнутом стању, кад се из боце извуче неки дио ваздуха и кад се зачепи стаклена цијев, помоћу које стоји боца у свези с атмосфером. Она је сада сила атмосферног ваздуха, који притиска изнутра на мјехурове зидове, једнака споменутој снази еластичности, Остатку ваздушног напрезања у боци око мјехура. Разумије се, да ће уз даље извлачење ваздуха прва снага постојати све јача, а друга све слабија, јер сума једне и друге мора вазда бити једнака, т. ј. притиску атмосферног ваздуха, који утиче на мјехур изнутра. Ако се цијев, кроз коју је извлачен ваздух, отвори, то ће спољашњи ваздух почети да улази у боцу, т. ј. даде му се да може да утјече с поља на мјехурове зидове. Чим се ово уради, брка се равнотежа и с једне и с друге стране мјехурових зидова и мјехур почиње да се скупља. Другијем ријечима, спољашњи ваздух, због тога што је гушћи, навали у, тако рећи, празну боцу и пуни је све дотле, док његово напрезање у њој не буде једнако опћем атмосферном напрезању. Уз таке погодбе еластична снага каучуковог мјехура мора, без сумње, да је једнака нули, — другијем ријечима мјехур се мора скупити до величине свог првог обејма, кога је имао у слободном ваздуху.

Херметски затворена боца, из које је извучен ваздух, налик је на грудни кош, а растегнути мјехур, из кога излази стаклена цијев, одговара плућима. О томе се можемо врло лако увјерити на лешевима. Ако прободемо ма на коме мјесту грудни

вид, кроз начињену шупљину одмах ће навалити ваздух унутра и плућа се скупити. Ако ли пак прије, него прободемо грудни кош, завежемо тврдо душник, т. ј. цијев, кроз коју улази ваздух у плућима, то се плућа неће скупити, па ма како и колико пробадали грудне зидове. Оне ће дакле остати у свом првом растегнутом положају, испуњавајући сву дупљу грудног коша.

Да видимо сад другу справу, која је још више налик на грудни кош. То је обични стаклени лијев, у коме је широка страна подапета каучуковом кожом, — то одговара диафрагми (тако се зове преграда, што дијели грудну од трбушне дупље), а уска је затиснута чепом, кроз који улазе двије цијеве. Једна је из њих права и на њу су навезана зечја плућа; друга је крива и помоћу ње се саопћава лијев с атмосферним ваздухом. Осим тога улази у лијев, али кроз диарагму, још једна стаклена цијев, на којој има у лијеву један мјехурић, који одговара срцу; она цијев, што излази из овог малог мјехурића, одговара срчаној вени. Ако сада ову трећу цијев метнемо доњим слободним крајем у чашу обојадисане у црвено какве-год течности, рецимо воде, па почнемо да извлачимо кроз криву цијев ваздух из лијева, то ћемо видјети: 1) да ће се плућа и мјехурић, који одговара срцу, раширити; 2) каучукова препона, што је налик на диафрагму, упути, и најпослије 3) да ће се вода из чаше подићи по цијеву навише, т. ј. *настућиће привлачна снага срца*. И ову појаву није тешко објаснити. И она зависи од тога, што ваздух у лијеву при извлачењу постаје све ређи и ређи, а његово напрезање према томе све мање. Што се тиче раширивања плућа, оно не треба никаквог објашњавања послје оног. што смо рекли о напријед написаној боци.

Што се срце раширује и угиње диафрагма — и то ће нам одма бити јасно, ако се сјетимо, да је и овдје, прије него се почне ваздух да извлачи, притисак с обје стране диафрагме и малог мјехурића потпуно једнак; а чим се почне ваздушно извлачење, притисак почиње да пада и на спољашњој површини мјехурића и на унутрашњој (у лијеву) диафрагме. До извлачења притисак из срца на воду у чаши био је једнак атмосферном; а послје извлачења он је постао мањи, зато се вода из чаше и почела подизати уз цијев навише, другијем ријечима: срце је почело да притеже воду и да се ушљед тога растеже.

(Н а с т а в и ћ е с е.)

„МИЋУНОВИЋ И ЗБОРИ И ТВОРИ“

СЛИКА ИЗ ЦРНОГОРСКОГ ЖИВОТА.

Написао : Ризмарк Вигњички.

Посвећено Велџу Радојевићу — Херцег-Нови.

(С в р ш е т а к.)

V.

Између свијех посматрача, који бјеху изашли да гледају Вука, као да највећма занимаше његов долазак једно лијепо дјевоче из пашина конака. — То бјеше чаробна Гонца. Њу највише нешто копкаше, да га види. Да види крвника своје рахметли (покојне) сестре. А уз ово као да још нешто осјећаше. Ово потође ни сама није разумјела... Поворка се заустави пред пашиним двором. Мићуновић стајаше као див, као укроћени лав. Од његова погледа чисто Турци стрепијаху. Не смијаху се с њим сукобити. Он бјеше весео.

— „Једном ћу морати мријет!“ говораше — „па љепше јуначки!“ Вук није ни слутио, ко га то гледа.

Гонца је стајала уз прозор и правцем к' њему гледала. Он није далеко од ње био. Њу спадаше страшне мисли. Од њих се чисто стресе. Ни сама није разумјела, шта јој би. Ријечи њене сестре избеше на виђело: „Згодан као вила!“ Њој се учиње и још згоднији! Па је онда прође нека језа цијелим тијелом и неки потмули потрес осјети у души. Турци га одведоше у мрачне подруме пашина конака. И Гонца је јасно чула како звекнуше љути окови, а уз то и неки потмули уздах из људских груди. И она је знала, да је то њезин крвник, али га ипак не жаљаше у души..

— Ко вели, свако је од крви и од меса!

И дуго је те ноћи премисљала.

VI.

Рано дођоше позвани Турци паши на честитање и на савјетовање. Сваки предлагаше свој начин. Сваки је морао

казати на који начин да се погуби Вук. И паша не усвоји ниједан. Ниједан му се начин не чињаше повољан. Његову душу дије могао задовољити палаш, ни отров, ни вјешала. Морало се је нешто ново измислити, што би грђе и страшније било од свега тога. И сви се разиђоше, не уговоривши ништа. Сам се паша чуђаше како турска фантазија не може што тако измислити, и бјеше незадовољан. Морао је сам тражити тај начин.

Међу тим Гонца је немирно очекивала очин долазак. Њу је јако занимало како ли ће га погубити.

Чим паша дође, она га запита :

— Јел', бабо, како ријешисте за нашег душмана?

— Никако. Ниједан предлог не бјеше ми по ћуди?

— Па то је лако смислит!

— Како, сине?

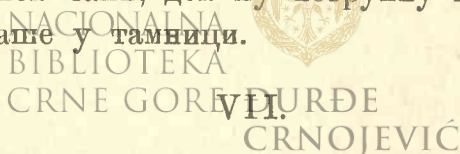
— Нек трпи секлет у тамници мрачној!

— Ал' то није грозно!

— За онаквог хајдука баш јест. Једном мора мријет'. То би њему лакше било, овако мора за дуго да мре! — Паши се ово учиње некако баш грозно. Промисли мало, па ће рећи :

— Баш и нек чами, док му иструхну кости.

И Вук чамаше у тамници.

Дани су пролазили тихо и лагано. Вук трпељиво подносише удес судбине. Он се је надао и ненадао како да се избави из проклетих душманских шака? Ал он бјеше тврде воље и опет се надаше: „од гроба ништа — од роба нешто.“

Није ни издалека судио, да има неко у његовој близини, ко дијели с њим његове патње и невоље. Она га је у истини жалила. То бјеше Гонца. Оча је сваким даном бивала све невеселија. Све јој је на расположење. Била је као једна султанија, али јој опет све нешто фали. Нешто је тражила, али то „нешто“ није знала шта је. Сјећала се је често своје сестре. Свака њена ријеч — а мало их је било — урезана јој бјеше у срцу. Сјећала се је како јој причаше о Вуку, о његовој љепоти, о његовом селу.

Ех, ово би је ужасно дирнуло, ама баш у срце. Разум јој вели, да ћути, али ово сјећање породи радозналост. Оно је мучаше живих мука. „Да ми је и опет да га виђу!“ промисли за час.

Али што мари?! Промишљала је дуго.

— Како ја правовјерна, да идем к једном невјернику?! запита се.

— Па што мари?! зар је у том какав пријеступ?! Не! — У таквим мислима затече је и петак. Паша бјеше пошао код својих пријатеља, да се прође; да разгали јаде своје.

Гонца није примила тог дана ниједну другарицу. Била је сама.

Кључар је по обичају извео Вука на свјетлост. Он се прошета авлијом. Размахну снагом и стресе мемлу са свог лица. Погледа око себе и виђе Гонцу. Она стојаше спрам њега на чардаку, обучена као пауница. Виђе Вук да га погледа. Љуто гвожђе за њим позвекује, па ће онако сјетан, невесео, уз звекет синцира зацјевукнут:

Хеј да има на свијету кога,
Ко би мене муках опростио,
Добар бих му пешкеш поклонио:
Дао бих му очи оба двије —
И да бих му срце из њедара.
То бих дао — а још бих придао! —

Гонца се претворила сва у ухо, па слуша — слуша, хоће да свисне од неког осјећања. Па онда јој се оте страшан и дубок уздах. Није кадра била и даље стојати и, бацивши још један пламенит поглед на њега, пође у кавезу. На миндерлук је пала готово несвјесно. Очи је притисла рукама. Пред њом се разви читава група разних слика, мрежа и заплета. Чисто осјећаше, да су је те мреже заплеле. Она се трза и не може их раскинути. У њима се осјећаше и лако и трудно. Бјеху јој и слатке и горке. На једанпут прибра снагу и сггну рукама, као да их раскине. И растријезни се... Погледа око себе и немаше никог код ње. Диже се и дозва кључара.

— Затвори хајдука!

— Одмах! — Кључар је тек погледа и зачуди се како му ханума изгледаше необична: блиједа и мутних очи. Она је сјеђела. Ријечи Вукове звоњаху јој у уши: „и да бих му срце из њедара!“ — „Зар то срце воли?.. Коме би га дао?

— Оном, који би га извадио вјечите тамнице! Али ко је тај?

— Мој бабо! — и још ко? Ја!.. ух! грозне помисли.

— Алах! опрости ми грешној!... „Ја сам грешница!“ И ману руком преко чела; чисто хтједе, да мисао одбије, као да јој бјеше пануо лептир, они нестални лептир, као њене мисли што бјеху несталне на њеном челу, које јој бјеше окупано у ситној росици. Паша је затекао у таквом расположењу кад се

је врати с теферича. Она се претвараше, да је боли глава, на његовој примједби, да је слаба. Али мисао једнако је у њеној глави кружила тамо амо.

VIII.

Био је рамазан. Велика свечаност по свој Подгорици. Свак се је веселио. До подне је паша био у џамији. По ручку поведоше га многи гости и званице. До мркле ноћи био је у Џевовића, свог врсног пријатеља. Гонца је као и обично била сама. Дозва кључара и нешто му шапну. Он брзо сиђе, изведе Вука. Сад бјеше без лисичина на рукама. И слободније се шеташе авлијом. Гонца га погледа. Рој мисли једанак се појави у њеној глави. Пред њом се сипаху разне ствари, као бујица из облака. На једанпут сјети се своје покојне мајке и њених ријечи:

— Севап је нахранити тамничара! —

— Па зашто му не бих дала јести?! — И за трен бјеху јој руке пуне јела и упути се к њему. Вук стаде, опазивши је.

— Хајдуче, јуначе, ево да се мало окријепиш!

— Хвала, жива била! ал ја нијесам гладан!

— Ал то је нашем обичају: данас је рамазан! Вук прими бјуду. Гонца га погледа, гледа, чисто да га прогута.

— Како ти је, кајдуче, у овој твојој тамници?! — настави она.

— Пашина тамница — можеш рећи?!... запита Вук лукаво.

— Да, пашина, а и ја сам његова! — Вук се поисправи.

— Алах, нек ти је у помоћи! Ти си му кћер!

— Да, ја сам сестра оне, коју ти зароби — умори!

— Нек ми је свједок милостиви Алах, ја је не заробих, но моје друштво.

— Главом ћеш је твојом сад платит!

— Милостив је Алах!

— И ти си пјевао! Зар ти није жао твоје главе?!

— А што ћу жалит: једном је ред умират!...

— Другога немаш никога, да жалиш?!

— Стара ми је преминула мајка, а вјерне љубе још немам?

— А шта си оно пјевао тужан?

— Што пјевах ето, преварио не бих!

— А ко би те — мислиш — мога' избавит'?!

Вук је погледа тако лукаво, тако умиљато, као да би хтио рећи: „Ти“ већ нико! Она као да разумје његов поглед.

- Да, ја сам у власти пуштити те!
 — Чуо те Алах, милостива цурице!...
 — И ти би вјеран својој ријечи био?
 — Алаха самог за сједока узимам!

Гонца га погледа, и погледа Вук њу, и погледи им се сусретоше, и обојица се разумјеше. Вук хтједе и још нешто да придодаде, али Гонца већ бјеше на чардаку.

Вук није вјеровао њеним ријечима, те и даље јадиковаше.

IX.

Ноћ је. Густа магла притисла сву Подгорицу и њену околину, не виђаше се ни прст пред око. Од Божића па чак до Благовијести не бјеше падало кише. Ријеке бјеху готово усахле. Бјеше се југ покренуо, па гони густе облакове преко широког неба. Али опет не изгледаше, да ће скоро киша.

Над Подгорицом цароваше гробна тишина. Свуђ бјеше тихо и мирно. Не чујаше се ни живе душе. Ријека Морача тек се чујаше, ће лагано ромори крај градских бедема, на којима стража давно бјеше као заклана поспала. Само се је могао чути повећи немир у кошаку Тахирпашиноме.

Тахир-паше није било дома. Пошао је био Скадру-граду по важан посао. Чуо је био, да Црногорци не мирују; да спремају нешто, што њему не годи, што се не слаже с његовим кораном. Ово га је мучило, ово му је бригу задавало. Бојао се је љутих окршаја; бојао се је лома и покоља! Бојао се је својој красној шехер-Подгорици, а највише својој на рамена глави.

Чуо је некако нечујно, потајно, да није по вољи владици Давилу, што му бјеше змаја ухватио, његовога Вука, десну руку у послу свакоме. С тога је Ваљда и бирао начине, како да га умори. Није му годило, да га онако од ока погуби, те с тога паша к своме везиру пође, да се виде, — да припитне. Дома је само Гонцу оставио, а под њоме у тамници Вука. Гонца бијаше ћудљива, немирна.

Вук мирно спаваше на влажној земљи. На једанпут врата се од ледна зидана отворише, на којима засја необична свјетлост. Хајдук се прену, отвори очи, исправи главу и усплахилено погледа на врата, на којима угледа женско чељаде. У рукама јој дрхташе мали фењерчић. Гонца се трже, и ужасно стресе., и покаја се ће је запала. Ал' доцкан бјеше, јер хајдук скочи и њезну руку леденом стиште.... Гонца дрхташе.... И наста тајач.

Вуку се даде лијепа прилика, те ће је њежно, весело запитат’:

— Алах те је сами, лијепа Ђевојко, послао к мени, да роба свога ослободиш муках!?!

— Добро, ал’ прво хоћу, да ми се закунеш на овоме вашем....

И извади лијеп позлаћен крст испод пазуха, и пружи га Вуку. Он га узе и слатко целива.

— Сад кажи: шта да се закунем!?!

— Нијеси ли ожењен и хоћеш ли ме узети и вољети, као ја тебе?

Вук се нађе на мукама, па промисли: „крст је дошао, да ме избави. Опрости крсте и свети Јоване, рад крста морам да се лукаво обећам!“ И изврши по њеној вољи.

И наста тиха гробна тишина. Гонца му онда додаде потребне справе, и волат мрачни потмуло одјекиваше од откивања гвозђа са хајдучких ногâ. И спадоше гвозђа, и Вук се нађе на своја крила. И слатко, љупко целива свога анђела избавитеља; па онда с њоме пође на чардаку....

Прошло је само неколико тренутака, а могао си чути, гдје преко ријеке Зете, ~~Алаха~~ тихо газе два поамна хата, а на њима црна и густа помрчина обавила двоје чељади. Гласа им нијеси могао чути, поћекад само бакрачлија једнао другој тандркне. И изгубише се у ~~суестој~~ магли и карамраку....

Х.

Андрија је очекивао дуго и дуго свога брата, и за њим туговао. Кад је већ видио — а и чуо бјеше поуздано — да се нема чему надати, пође право на Цетиње. Владика га весело сусрете:

— Шта је, Андро? какве добре гласе?!

— Бог ће их дати, Владико свети, али сад их нема!

— Што? да се није ко поклао тамо?! И Андрија му све исприча.

— Није ни дао Бог Вук запао у турским рукама?! Владика јадиковаше. Жао му Вука као брата рођенога.

— Хајде право дома. Поздрави ми Мандушића, нека пође су пешџином до Подгорице. Реци им, да никог не убију, но дако кога заробе, па нека ми га доведу. — Андрија га пољуби у руку и пође. И једанак је чета готова била. Пред њом је био Мандушић.

Исте ноћи, кад су кренули наши путници из Подгорице и Мавдушић приспје на гџ „Шипак“ од Зете. Преко истог гџа пријеђе и Мићунсвић с Гонцом и нагази на њих, гдје се бјеху сакрили у пећинама речним. Мавдушић га опази:

— Сад, браћо, кога срце служи. Двојица су на коњима; — шапуташе кроза зубе својој доброј дружини. Мићуновић нагази.

— Стој! — грмну Мавдушић и руке му полећеше преко коњске главе. Остали прискочише. Гонца задрхта. Испушти узду. Хајдуци јој коња држаху. Вук позна глас Мавдушића. Руке им се нађоше једна до друге.

— Ко си ти?! — запита Мићуновић.

— Благо мени и већ задовијек! — кликну Андрија, који баш држаше коња Гонцинога.

— Јеси ли ти, Вуче? — запиташе радосно сви у један глас.

— Ја главом! — И браћа се ижљубише. Уз пут им Вук све исприча. Гојко ће Мргудовић, који би се код мрца на-
смијао:

— Ти вазда, Вуче, по једну са собом!

Дружина се је веселила. Ми приспјеше здраво и весело.
— Одма јавише Владици. ОТЕКА

Гонцу превјерише — покрстише га за Андријом привјен-
чаше, да испуни своје обећање. CRNOJEVIĆ

Лијепо јој име пређедоше, мјесто Гонца назваше је —
Ружа.

А И Д А
ЕТИЈОПСКА РОБИЊА.

Египацка легенда

од Велиће-а Веносте

по једанаестом издању

ПРЕВЕО: „Сутварскій.“

(Н а с т а в а к.)

VIII.

Свечаност се у Бубастама довршиваше. Суд тридесеторице одма се сакупи. Он бијаше састављен из три знаменита свештеничка збора: предсједаваше му Рамфис.

Радамес, окружен војницима, доведен бијаше пред судцима. По држању и његовом изгледаше, да је великог духа; корачаше стално, отворена дела.

Свештеници, призвавши у помоћ Нуме, да би били само праведношћу испуњени, и законик употрејебили најсавјесније и најправедније, посиједаше.

Тад Рамфис управи поглед на тамничара, који усправно стојаше пред њим, и:

— Радамеше, рече обичним тоном, ти знаш, како је страшна оптужба против тебе поднешена.... Ти си открио странцу тајне отаџбине, и покушао си, да побјегнеш од твоје браће, Можеш ли се оправдати?... Ми смо судци поштени, и радо ћемо чути ријеч, која би кадра била уништити оптужбу за велеиздајство!...

— Рамфише, ја се правдати нећу, јер нијесам крив.

— Што, зар се не изговори краљу етијопском, да ће Напатска ждријела од наших до сјутра бити истражена?... Овако откриће нанијело би велику штету домовини, још кад би се уз то обистинио и твоје бијегство.

— Ако сам те ријечи несмотрено изрекао, ипак моје срце не би попустило ни часак, а да не изврши оне дужности, које испуњавати морам, као и сваки грађанин, за домовину.... Не

бих допустио никад, да пријеварно и ненадно нападају на египатске чете... Ја сам љубитељ право вођеног боја, али не пријеварно... А то сам очито доказао, кад сам војску противу Етијопљана предводио, како марширањем дању...

— Исповиједаш, Радамеше, да си несмотрен био. Ти добро мораш знати, колико је војводина несмотреност погибелна, којег држава у једном рату одреди; она је таква погрешка, која брише сваку другу врлину. Јер непријатељ, који се на сличне згоде осврће, ради у своју корист. Како си ти могао забранити краљу Амон-Асару да тајно покрене своју војску, и хитро, кроз Напатска ждријела, да се обори на браћу твоју?... Одговарај!...

Радамес не одговори; Рамфис очекиваше неко вријеме, па настави:

— Одговарај, хоћеш ли се бранити?

— Ја нећу ништа рећи, него ћу се заклети, да никад помишљао нијесам да издам домовину и браћу моју. Ако ме кривцем сматрате, осудите ме: нека буде што бити има.

— Дакле се нећеш бранити?

— Ништа друго за оправдање нећу истакнути: љуцка правда нек се остварује. Нуми ће само моћи судити, да ли сам праведно осуђен.

Док Рамфис Радамеса испитиваше, Амнерида у очајном стању код врата судбене дворане стојаше. У души се њеној бијаше разбудило племенито милосрђе, и мољаше Нуме, да на тридесеторицу упливишу, те да изреку благу пресуду над младићем, којег она сама баца у њиховој власти. Проклињаше своју гадну љубомору, која ће се смрћу Радамесовом докочати, а њу непрекидну жалост бацити. — „Нуми, шапуташе сама у себи несретна Амнерида, милост овој невољној души мојој. Он је невин, избавите га; будите му милоетиви. Ужасан је, очајан је бол, који ме прожимље на помисао његове смрти.“

Послије задњих Радамесових ријечи наста мртва тишина у соби збора судбеног. Судци се сабраше да пресуду напишу, која је имала оптуженог или осујетити или ослободити. Радамес мирно своју пресуду очекиваше. Али не тако Амнерида, која, разумијевајући да је то за сужња одлучни час, не мога се уздржати, већ отвори врата, и не осврћући се на стражаре, који јој улаз спречаваху, улезе у собу и баца се Рамфису пред ноге. Једно страсно срце не учини дјевојку тако рјечитијом само да љубазника избави, као што то бијаше оно Амнеридино.

Кљер поглавице касте свештеничке, морално свемогућег у старом Египту, понизи се. Она мољаше. И њезине молбе цијепаху срце. У то доба није се смио нико усудити, па ни помислити, грдити свештенике. Видјели смо како је ова каста највећма уважавана у Египту била, како питања животног не би било у којем вјера улазила није: и неће згорега бити овдје напоменути, да и ако нам се чине одвише седам смртних гријехова, Египћани их бројаху ништа мање него четрдесет и два!

Амнерида скоро бијаше ганула срца свештеничка, па и самога Рамфиса, кад али један свештеник; ошипане косе и дуге бијеле кошуље — пустенке, препасаном на боковима пјасом препуним јероглифâ, обучен као да обавља обред у храму, журно у собу улезе и поклонивши се врховном свештенику, рече: „Ја сам вјесник, о Рамфише, велике жалости, која Египат снађе. Бог је Апи мртав!“

Рамфис се и остали свештеници на те ријечи дигоше, покренути једнодушним осјећајем страха, и:

— Умро Апи! — повикаше сви.

— Одвећ превелика несрећа за нашу земљу.

— Овај догађај превелика је опомена! — проговори Рамфис. Нуми из области препуне радости хтједоше са смрћу Апијевом доказати, да строги морамо бити у пресуђивању. Амнерида, вратите се оцу вашем, настави свештеник; пуштајте нас с миром!... Амнерида, послушајте!... Мир!

Фараоновица се на заповијед Рамфишеву подиже; изненађена гласом, да је бог Апи умро, не усуди се више ни ријечи проговорити. Само погледа Радамеса жалосним погледом, и изађе одатле кораком, који доказиваше њезину тјелесну изнемоглост. — Кад је Фараоновица далеко била, суд изговори осуду. Радамес је осуђеи био да жив сарањен буде у једном подземљу од већих храмова Тебанских.

Побожни Египћани, подеране одјеће и неуредне косе, оплакиваху смрт бога Апи, којег на најсвечанији начин закопаше. Жалост трајаше неколико дана и све дотле, док Рамфис не објави да се богу нашао нашљедник. Тад се народ поутјеши, и плач замијени радост.

Свечаности, које се обављаху у почаст новог бога, који запремаше своје достојанство, бијаху одвећ куријозне. Изабраног донашаху свештеници у Нилополису; ту се за четрдесет

дана гојаше и чипћаше. Саме жене уживаху право да га прегледају, стојећи усправне и са подигнутим одјећама с приједа пред тим њиховим божанством, за бољу јамчевину, да ништа тајног немају за њега. Пошто прође одређено вријеме, бог Апи бијаше на величанственој лађи превезен у Менфама, гдје се за њега налазеше приправно мјесто за становање, све позлаћено. Пред њим иђаху свештеници са границима морског пелима, па слика истога бога, па мноштво хране, и јунице, определијелене за његове потребе. Пред њим простираху дуге и лијепе сагове Тирске, и вас народ пред њим клечаше. Посуде миомириса расипаху мирис наоколо и ваздухом одјекиваху почасне пјесме. Домаћице посвѣћиваху му косу своје дјеце, или даваху свештеницима толико сребра, колико би косе теглиле.

По прилици нови бог, као и прешасник, бијаше предметом опћег обожавања и оракулом најдостојнијим. Ако би из рука оних, који га за савјет питаху, примио радо пружену му храну, тад се могаху надати доброј срећи; у противном случају свакој неповољности.

Историја каже, да је Германик, налазећи се у Египту, пружио Апију неко слатко јело, којега бог не хтједе кушати, што бијаше предзнак његове смрти, која га је мало за тим снашла. Дочим облива одјећу Евдосију; а Александру, Августу, Титу Веспасијану, Андријану, Септимију Северу и другим римским императорима, прохтјело се засвједочити различитим начинима, да то божанство поштују.

Херодот пише, да хваљени овај идол, ушљед несретног Камбизовог ратовања са Етијопљанима и Амоњанима, био је од истог Камбиза прегледан, и пошто га је, у мјесто бога, нашао да је угојено теле, убије га у бутину у истом храму, гдје умре и гдје га свештеници тајно закопаше. Волтер придодаје, да, пошто је умро Апи, Камбиз га даде испећи на ражњу; али да је толико јако поштовање насрам овом бику било, да никаква животиња вије се усудила окусити од остатака његовијех, осим египацког пса, који, немарећи за душу, сита се вајде божанског тијела. А пошто су египацки богови тако добро храњени, за човјека одвећ премасни били, готовљаху од њих за невољу; а ко за слично оскврнуће укораваше, сâм бијаше поједен.

Тако Јовинал приповиједа, да је због тога неки египћанин убивен и сиров поједен био.

Свечаност устоличења новога бога морала се завршити жртвовањем Радамесовим. Млади египћанин, послѣје прочитане страшне пресуде, бијаше одведен у тамницу. Бијаше к њему забрањен улаз; најпослије слабо и недовољно јело носаху му ниједи послужитељи. Морално је већ убивен био од суда свештеничког.

Кад се одалечи од својих крвника, Радамес, налазећи се у гробној самоћи, осјети већма него ли икад патњу сужањску. Он заплака; не роњаше сузе од страха, већ то бијаше излив пречезнутог духа; плакаше за Аиду, за њеног оца, што оставља премилу отаџбину и рођени кров. Уздахну за Амнеридом; бол коју Амнерида осјећаше, а која јој се на лицу огледаше, доказиваше му, колико јака бијаше грижња савјести код она жене — Али више него и о чему, Радамес мишљаше о Аиди. Умријети, а да ништа о њој не сазна!... Кад би је гледао узе се, кад би им допуштено било, да заједно докончају, загрљени, са љубавним пољупцем! Еј, колике среће за душу његову! Како би слатко тад умријети било! Кад, али уз очекивање страшне смрти, придружује се нијема самоћа! Углађеност љуцке окрутности бијаше за њега постигла врхунац.

Врата се тамнична отвараху, док Радамес даваше одушка свом болу и мољаше богове, да му удијеле душевни мир. Једна четица војника улазаше; с њима бијаше неколико послужитеља, а за њима свештеник. Овај се приближи тамничару и скине му с леђа слику гундеваља, коју још носаше, вичући му, да је недостојан, да умре са знаком јуначким*). Послужитељи у толико скидаху с њега сваки други урес касте, којој припадаше. Радамес све то допусти, а да ни ријечи не изусте; он бијаше приправан на све. Пошто су му дигнули све

*) Гундеваљ бијаше символ љуцке природе, очинства и оног још свијета. На противној страни бијаше слика јастреба, која бијаше символ женске природе и материнства. Изгледа, да су Египћани сматрали, да је гундеваљ био једна од реалних сила човјековог живота, оплођиван сунчаном топлотом и влагом земљином, којој први људи, од потребе, посветише сву бригу, као што то доказује једна јероглифична изрека на једној од гробница краљева Тивских, находећој се пут сјевера. Бијаше на исти начин и једна од реалних сила на ускрснуће; рад чега, скоро сваком покојнику, стављаху на утробу слику ове животиње, или камен, или слонову кост, или циглу, на којој бијаху изрезани јероглифични саставци или религиозне слике. — Крилати гундеваљ престављаше душу. — Елијан пише, да, рад тога што гундеваљ бијаше символ мушке природе, тако и војници египтацки носаху котур, на којему бијаше слика те животиње; како би, гледајући је, отресли се мекопутности и храбрим се показивали.

знакове војничке, покрише му главу дугом црном копреном; за тим га одведоше у велики храм.

Неколико свештеника стајаху око жртвеника, код кога сјеђаше божица Изида, која, подложна многим формама и поносећи се многим атрибутима, бијаше готова да пружи десну своју дојку богу Апи. Један кобац, који престављаше душу, стојаше јој на глави, а гундеваљ јој блисташе на прсима. — Фригијски звук одјекиваше храмом. — Један свештеник у одежди бијелој и са махачем од нових пера, распухиваше на жртвенику свету ватру. Два друга ту помагаху; један од њих, наоружан дугим штапићем, оћериваше свјетину, а други тресијаше изијачким цимбуљама, док још друга два, сједећи не далеко од жртвеника, о којему висаше неколико вијенаца од лишћа оплетених, удараху у једну врсту дудука. Мноштво свијета сваке добе и обојег пола бијаше упоређено у два реда на некој даљини. Неко држаше гране од стабала, неко ките цвијећа, а неко вијенце од траве и других зелени.

Кад Радамес улезе започе мољење, за вријеме којег Рамфис иђаше пут светилишта; пред њим иђаху неколико саслужитеља, један дио од њих препоручиваше мир, а други дио са цимбуљама, полудрицама и верижицама, које звечаху, да је милина било слушати, извађаху хармоничне гласове. Рамфис, већ на прагу светилишта, удари ногом о прагу, као да хоћаше пробудити божанство, које зову три пута. Одма се отворише врата посредством једног тајног перца, и он улезе уз пјевање светих стихова и религиозног ударања; пјевање бјеше од присутних опетовано. У том часу приносаху се жртве божици, а тамјанов дим са жртвеника напуни храм.

Пошто је скоро пò сата прошло. Рамфис изађе из светилишта и упути се к осуђенику.

— Радамеше, рече му он, божица Изида показује се према теби милостивом! твоја смрт је њу обрадовала. У гробу лебдиће утјешитељ, њезин дух... Сад се приправи да сађеш у подземље, које ти је досуђено као гробно мјесто... Јеси ли приправан умријети?

— Да, јесам, — одговори Радамес јуначки.

— Имаш ли што казати?

— Ништа.

— Баш ништа?

Радамес не одговори, само климну главом у знак одрицања.

Рамфис даде знак двојици свештеника, који, разумјевши га, приближише се осуђенику, и — скинувши му црну ко-

прену — позваше га да их слиједи. Четица војника околи Радамеса; наста код присутних плач и кукњава.

На једној страни здања бијаху врата; пред њима се устави жалосна пратња. Два свештеника угураше кроз њих Радамеса и одма се поставише да поставе кам, који је имао за увијек затворити подземље.

У том часу зачу се гдје одјекну по зидовима храма једна јака вриска, и у исто доба побожњаци угледаше да је пала на земљу једна жена, копреном прекривена; примјетише је неки милосрдњаци и упознаше у онесвијешћеној особи — Амнериду, кћер Фараонову.

(Свршиће се.)

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ИЗБАРОНА.

Тебе кад притисках уза своје груди,
Бијах миран судбом, пун љубави, среће,
И нико нас, мишљах, раставити неће —
Ал' пре смрти ево раставише људи.

Па нек те растави са мном људска злоба,
Ја ћу тужним срцем с тобом се разићи;
Али твој лик, душо, са мог срца дићи
Нико вјеруј неће, нико до мог гроба...

И ако устанем из те гробне таме,
И у вјечни живот прах се наш пробуди
Опет ће ми чело бит' на твоје груди,
Јер гдје тебе није, нема раја за ме.

Ник. Ст. Љубиша.

СИРОТА СИРОТИЦИ!

Што руке грчевито стискаш,
Тужно сиротанче ваго, —
И кору сувога хљеба,
Своје испрошено благо?

Што модре дрхћу ти усне
И капље бију те слане?
Што тужне погледе бацаш
На људе за тебе стране?

Бојаше се, да не би људи
Оте ли оно ти хљеба?
Јер осјећаш: многи тако
Да га изгладнио треба.

С врелом сузом мислиш кору
Са срца стопити ледну,
Која је следила љубав
За сиротицу биједну.

Док с' власи снијежна капља
 На груди пада ти голе,
 Људи пролазе и ћуте:
 Не знају за твоје боле.

Плачним их проматраш оком;
 Тресу се млађане груди:
 Само не знаш, да л' се надаш
 Помоћи тврдијех људи.

Ал ће сирота сироти
 Разумјети тугу и вај: —
 Овамо на груди моје
 Згри се — не тони у очај!

Гостић.

Ђева Личанин.

А К О Р Д.

Са струна лире моје удових акорд бајни,
 Окупан уздасима, што дижу моју груд! —
 Са миром од љубави запаљен огњ тајни
 Растопит' лед ће срца — а плам ће попит' студ. —
 К'о лептир кад долети на цвијет од лотоса,
 У звуку преображен додирнут' ћу твој стас;
 Уз жице лире златне још прамен твојих коса
 Затегнут' хоћу тада — нек јачи буде глас...
 У меду љубавноме, што уста тече твоја
 Прил'јепит' пјесму хоћу — нек' буја као цв'јет...
 Уз пратњу мелодија, што бит' им неће броја,
 Тад' акорд хоће души повратит' мирис свет. —

Грахово.

Радомир Кривокапић.

А М О Р К И Њ Е.

— У њердан моме злату. —

Над споменом твојим...

Као што се данак буди
 У осм'јеху зоре ране,
 К'о што роса тајно жуди
 На цв'јетиће успаване, —

Тако, ето, душа моја
 Над споменом твојим бдије
 И прољева сузе своје —
 Што те судба мени крије...

Знаш ли?...

Змаш ли, момо? знаш ли, рају,
 Како вене цв'јеће —
 Кад престане блага роса
 Да на њега сл'јеће?

Тако вене душа моја
 У осами пустој,
 Св'јевајући о твом лицу
 И косици густој...

Бог. Крајишник.

NACIONALNA
 Б И Г Д А...
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

Нигда више нећу када младост мине
 У твојему оку налазити моћ,
 Јер вријеме бурно разаспе милине,
 Као вјетар лишће кроз јесењу ноћ.

Ал' на срцу моме остануће вео,
 Што ће негда крити прве среће чар.
 К'о што тихо крије пухор и пепео
 Тек посљедњу искру у истуљен жар.

Нов. Ј. Николић.

Ц Р Н А К У Ћ А.

Написала Милка Гргурова

Још пре тридесет и више година није се ни мало одликовала варош Брод у Славонији са архитектуром. Куће су махом биле зидане од лаког материјала, а варош је тако била мртва, да је човек био жељан видети лепи пол на улицама. Али на против њихове летњиковце вредно је видети. Све један лепши од другог. Свака имућнија породица имала је кућу у пољу са свима удобностима, где проводе цело лето, па тек у дубоку јесен врате се у варош.

Од свију тих лепих вила са верандама и дивним изгледом, које беху на брегу усред винограда, једна се од њих сасвим издвојила беше у сред равнице, и сасвим на противној страни. То и не беше вила, него обична велика кућа, зидана од тврдог материјала, коју је свет прозвао „црном кућом,“ ваљда и за то, што већ беше доста опала. Око те куће беше грдно велика просторија, засађена дрвећем, које је као год и кућа било са сасвим занемарено. Нека беху пола сува, а пола зелена. На једном крају те просторије коров обрастао је, да би се човек могао сасвим добро сакрити. С друге стране засађени кукурузи, а опет подаље читава алеја од великих дрвећа. По свему се види, да је некада, у сретно време, морао бити велики парк, који је већ годинама заустен. Поред њих беше још једна врло дугачка кућа, слабо озидана. — То беше пивара. И све је то припадало једном господару. Али одма на први поглед сваки је могао опазити, да се то све клони своје паду.

Она велика кућа, која и јесте главни предмет ове приче, била је некада врло сјајна. Зидала су је два брата за две породице. На сваком спрату било је више од десет соба.

Али сад то све жалосно изгледа, осим оно мало ружа и разног цвећа, што беше засађено испред куће. У самој кући владало је неко чудно расположење, а доњи спрат био је сасвим напуштен. Годинама није нико живео у тим собама, а прост свег говорио је: да за то у тим собама нико не станује, што се у њима појављују духови.

Горе је живела удовица Јованка Котурића, иначе сваки их је пре знао као Бошњакове. Она је имала сина Живана, који је тек дошао кући са наука. Био је то врло виђен млад човек, претурио већ двадесет и шест година, а још ни на што није озбиљно помишљао. Био је до крајности лакомислен, неуредан и раскалашан човек.

Осим Живана, имала је још и две кћери: Станију и Бојанку. Станија није била ни мало лепа, а била је и саката. Још док Живан беше као неваљао и немиран дечко, бацио је са доксата доле, те је јадница остала хрома.

Млађа кћи Бојанка, била је необично лепа, а исто тако лакомислена, уображена и пакосна, као и брат јој. Родитељи су је мазили и говорили, како је лепа. Друго јој васпитање и нису дали. На против Станију није нико мазео, она је била у кући право пасторче, а сирота станија била је поштена душа, добре и благе нарави. Њена лепа сестра Бојанка стидела се, да с њоме куд изађе. Говорила би често својој матери, кад би ова запитала: Зашто заједно куд не изађу: „Не могу, мајко, стид ме је, кад је видим како шантуца.“ — Тако јој се исто и брат подсмевао, који је и био узрок њеној несрећи. Мати би је ретко кад узела у обртак. Ма да није била рђава жена, али је била ограничена, а ни васпитања није имала никаквог.

CRNOJEVIĆ

* * *

На једно по километра од њихове куће живела је врло одлична породица: г. Дренков, са својом женом и јединицом кћерком Милицом, али се нису ни мало дружила с Бошњацима и то већ од старине. Некако та породица врло је мало уживала чије поштовање у тој околини, па за то је и било свакоме чудо, од куд Станију да тако радо примају у кућу Дренкову, и то од њеног детинства; скоро би се могло рећи од кад оста саката. Шта више како је Станија била даровита, она је заједно са Милицом Дренковом учила, и кад би полагала испите, Станија није ни мало уступала у знању Милице. Оне су се често надметале, која ће боље положити испит.

Јованка није смела забранити Станији, да не иде у кућу Дренкову. Шта више једва је чекала, да се ко и за њу бар колико толико интересује. Само јој је криво било, зашто не примају и Бојанку. Није се Милице допало њено понашање и лакомисленост; Милица је није волела. Кад се нису занимале ручним радом, оне су што поучно чигале, а то се оцет Бојанци

није допало. Тако је Станија поред Милице постала подпуно образована девојка.

Живан, и ако је учио школе, само је протрчао кроз њих, па како није ништа учио, тако није ни могао добити какву државну службу. За то је продужио пиварску радњу, коју је још његов дед засновао, а коју је скоро упропастио његов отац Новко, који исто тако беше неспособан за сваку раду: а пошто Живан није разумевао ни тај посао, морао је држати вештог човека, који је омет радио у своју корист.

Чим је Живан из школе дошао кући, загледа се у Милицу Дренкову, која беше врло лепа и њежна. Али она га је мрзила, што је он био узрок Станијиној несрећи, па јој се још и ругао. И поред свега тога што беше леп и виђен млад човек, ипак га је свака девојка избегавала, и ни једна породица није га желела имати за госта.

* * *

Једнога дана Живан се шетао сам по обали савској. Наједанпут чује како неко дивно пева уз харфу. Зачуђен стаде да чује од куда долази то дивно певање. Не виде никога, али што дуже слуша, све му тај глас више продире кроз душу. Помисли, да то певање долази из баште, пред којом баш сад стоји. Но како да види, кад се зеленило обвило тако густо, да се није могло ништа провидети унутра. Након тога после нађе место, где беше ређе, својим штапићем разгрну гране мало на страну, те је могао кроз тај отвор видети сасвим лепо у башту. Ипак не могаше ништа друго видети до ружа и другог цвећа. Но, кад мало даље погледа, опази неку стару госпођу где седи на доксату, а баш отуда чује да и долази то дивно певање. Помисли у себи: валда не пева та стара госпођа!

Кад још боље погледа, виде прекрасно девојче, које је могло имати највише 17 година. На њој је ружичаста хаљина, која се притисла уз њено лепо виго тело, две смеђе вितिце спустиле се до земље, а лице јој беше као мајска ружица. И сам лакотислени Живан беше очаран, као неком небеском појавом.

Чије је ово дивно девојче?! Запита ван себе. Како да је још нисам за сада видео! Кућа је доста у дубини, дакле мора да је окренута на другу улицу, чија ће та кућа бити? — Тако је Живан једнако размишљао, и стајао је као прикован поред ограде, докле је год песма трајала. Кад престаде девојче певати, стара јој госпођа обгрли главу и пољуби ју у чело, а она прислони своју лепу главицу на њене груди и гледаше је

право у очи. Бог није могао ништа невиније створити, но што беше ово дивно створење.

Кад Живан више није могао ништа ни чути ни видети, упути се лаганим корацима, сасвим удубљен мислима, и пак је добро пазео кад изађе на другу улицу, која ће то бити кућа. И кад већ дође спрам куће, на мах застаде, побледи, па у себи рече:

„Ах, сад знам, то је Радојкиња кућа, а та лепа девојка биће њена унука Драгиња. Ко би мислио да ће та девојка тако лепа израсти? Ах, до ње доћи, — лакше је грешнику у рај ући, но мени у Радојкину кућу.

Тако је Живан размишљао, а појава те анђелске девојке све га је више заносила.

Та кућа беше заиста поносита Гђе Радојке, она је из дна душе своје мрзила и презирала Бошњакове, није хтела за њих ни да чује, а јамачно је имала и узрока. Гђа Радојка живела је са својом унуком сама. Њена кћи Росанда умре, чим довесе Драгињу на свет, а одма за њом на годиву дана и зета изгуби. Тако Драгињу одрани њена стара мајка, и бринула се о њеном васпитању. Она је своју унуку веома волела што је била паметна и даровита, а ипак тако и невина, као дете. Гђа Радојка ништа није тако мрзила као глупост. Она говораше: глупост и лакомност то су два неопростима порока. И заиста је имао право Живан, кад је ван себи рекао да је лакше грешнику у рај ући, него њему у Радојкину кућу. —

Њена се унука није од ње одмицала, а особито од кад јој очи ослабише, сама није могла никуда ићи, јер једва је могла разликовати предмете, тако ју је морала унука свуда водити, а то је она радо и весело чинила својој старој мајци, која јој је често говорила:

„Драго моје дете, ти личиш сасвим на моју јадну покојну мајку, а твоју пра-бабу — само буди сретнија, но што она сирота беше.“

* * *

Дуго је Живан облетао око куће Радојкине и мислио, како да се упозна са Драгињом, али му се до сада никако не испуни жеља.

Једне недеље прође он поред цркве и већ хтеде замаћи за угао, кад издалека опази две женске: младу девојку која води под руку стару госпођу. Он заиђе мало у другу улицу, како би њу могао сусрести, тако и би. Сусрете их баш на пре-

лазу улице, који је био доста рђав, он се мало уклони на страну, како би могле проћи њих две. Драгиња подиже очи и главом се мало поклони у знак захвалности, а он скиде шешир, а при том погледа Драгињу са својим изазивајућим погледом тако, да се сирота девојка у час збуни и порумени, а стара госпођа, као што не види добро, стане рђаво и умах не паде, али Драгиња с једне стране, а с друге Живан, брзо притрчи, те старицу прихвати. При том је мало повредила ногу, те наслањајући се на њих двоје, једва зађе до цркве.

Драгиња захвали Живану на доброти, коју им је указао. А за тим се окрете својој старој мајци и замоли је, да јој опрости, што беше тако непажљива. На што јој гђа Радојка добродушно одговори:

Ништа, дете моје, то се може свакоме догодити, знам ја твоју љубав, којом си увек одана својој старој мајци. —

Живану се једва једном испуни жеља, да се могао познати са лепом Драгињом. Лед је дакле пробијен, за даље је његова брига, како ће се увући у кућу. Разуме се по себи, доста је разбијао главу, какова ће повода наћи.

Тако се једнога дана Живан опет шетао обалом и дође до врта Радојкиног. За час изненађено застаде, кад виде отворена врата од врта, која досада није ни опазио. Погледа унутра, и виде неку младу девојку са кантом у руци где залева цвеће, и кад изпразни канту, она изађе на обалу да зашти савске воде, те да даље залева. Живан јој приђе, и запита је, чини ли се да не зна чији је врт.

„Је ли девојко, чија ова лепа башта ?

„Зар не знате, господине, — запита зачуђено служавка, та је башта гђе Радојке. —

„А, тако! Јест сад се сећам! А како је госпођа, боли је још нога?“

„О, нога је не боли више, али је иначе слаба, па не излази из собе никуда.“ — У исти мах зачу се из баште звучан глас, — „Анице!“ — „Ах то ме зове госпођица.“ И таман хтеде ући у башту, кад Драгиња провири на врата; Живан је брзо поздрави, па рече врло учтиво:

„Извините, госпођице, хтео сам се известити како је госпођи вашој старој мајци, чујем да је слаба?“

„Јесте, господине, пати од лупања срца, па је од оног доба, кад је мојом непажњом посрнула, имала већ два пут тај напад. —

„О зар госпођа пати од лупања срца ?

„Да, господине, и сад још много чешће од јој очи ослабише, те једва распознаје предмете

„А, дакле је полу слепа, рече сам себи, добро је знам Па онда гласно рече:

„Како је сретна гђа ваша стара мајка, што има тако добру унуку, која је никада не оставља саму.“

„О, господине, она је мени и отац и мајка. Ја нисам запамтила моје родитеље. — Али извините, говорим с вама већ четврт сата, а још и не знам с киме имам то задовољство...“

„Имате право, госпођице, рече Живан мало збуњено, знао је: ако јој каже своје право име, и ако њена стара мајка дозна да је он Бошњак, више јој неће допустити да говори с њиме,“ па за то рече:

„Ја сам, госпођице, из Заграда, и зовем се Котурски.“

„А ви сте дакле странац?“

„Не, госпођице, сад више нисам. Ја сам се овде настанио.“

„Извините, господине, ја никуда не идем, па тако ништа и не знам, нити кога од госпoде познајем.“

„Зар немате ни једну другарицу?“

„Имам две, али не могу с њима врло тешко виђам. Моја стара мајка не може тако често да иде, а без ње не идем никуда.“

„А смем ли знати, госпођице, које су те ваше другарице, и да ли их ја познајем?“

„О, јамачно да их познајете. Брод није тако велика варош, а ви, који више ходате, лакше вам је и познати свакога. Једна од мојих другарица зове се Милица Дренкова, а друга је Станија.“ —

„Не не, ја их не познајем!“ Упаде јој брзо у реч Живан, који се тај час нађе у неприлици. На то служавка изађе и рече:

„Госпођице, госпођа вас зове.“ Драгиња сва порумени застиди се, да је могла тако дуго говорити с једним странцем, а на своју стару мајку заборавити. Поздрави се са Живаном и брзо отрча унутра.

Тако се Живан упути својим путем сам собом врло незадовољан. Слегао је тој дивној девојци, која му се тако допаде. Брзо ће она дознати које он, и онда га по свој прилици неће више ни погледати. За то мишљаше у себи — мора што пре задобити њену љубав. Проклињао је те две породице, што се тако страшно мрзе. Знао је добро, да му мати не би допуштала, да Драгињу узме. А поносита Радојка још мање би га за зета примила. А он? он се девојке не може одрећи, па ма како било.

Он је измишљао најдрскије планове, само да Драгиња његова буде.

Он сад зна, да служавка у то доба залева башту, зна да је Радојка полу слепа, а и то зна, да се ради свежег ваздуха Драгиња шета пред вече по башти. Било како му драго, мора удесити, да се са Драгињом састаје, па ма то било и помоћу саме служавке.

* * *

Тако је Живан сваку вече онуда пролазио и служавку скоро увек у то доба нашао како залева башту. Осим тога он је неколико пута имао прилике, да се разговара и са самом Драгињом. И опазио је, да га Драгиња често жељно ишчекује. „Она ме дакле воли!“ Помислио у себи.

Једно вече прође као обично, али не виде Драгињу, место ње ту беше Аница, која је као и обично залевала башту. Он је запита, шта раде госпође? — Нашто му Аница одговори: „Отишле су код гђе Дренкове.“ Живана као да неко лупи по глави, тако му је тај одговор немио био. Али се брзо прибра, па запита: „Остају ли Гђе дуго кад тамо оду?“ — На што му Аница одговори: „Најдуже за један сат биће код куће.“

Живан није знао сам шта да ради, да ли да прође после једног сата опет овуда? Али башта неће бити више отворена, а питање је оће ли и Драгиња бити у башти? За то намисли, да за данас ништа више не покушава. Ако је Драгиња о њему што чула и дознала његово право име, за цело га неће више ни погледати, и онда је свему крај! А ако не, она ће сјутра бити опет у башти.

Предео је врло бурну ноћ. Он ју је сваки дан све више воле, а сам је себи говорио: „Она мора бити моја“ и заиста у његовом срцу није пламтила она чиста љубав, која човека узвишава, него сатанска, која га прождире.

А Драгиња, то невино девојче, осетило је, себи такође неку промену, да о њој говори коме, или да је помишљала, да не чини добро, што и својој старој мајци не поверава, па и за што за Бога? Њој је довољно, што га може кад и кад видети и говорити с њиме. Та она у својој невиности и не тражи ништа више. Па зар је то какав грех? Шта треба да зна и други ко, шта се у њеном срцу збива? Тако је Драгиња у својој базазлености мислила.

Кад је сутра дан Живан пролазио онуда, на његово велико изненађење не нађе ни Аницу да залева башту, а још мање Драгињу. Киша је неколико дана падала, па никако нису излазиле из куће. Већ се почео узнемиравати, најпошље даде му се ипак прилика, те срете служавку, која је од некуд брзо долазила; он је заустави и запита је, шта раде госпође, а она одговори, да је госпођа опет слаба и да госпођица седи код ње. Он се мало замисли, па рече: „Ја имам један врло добар лек против лупаља срца. — „Знате ли читати?“

— Не знам, господине, али госпођица зна. Одговори безазлено Аница.

— Да ћу вам ја рецепт, па подајте госпођици нека га прочита, и нека се по томе влада. Али само њој, да не види стара госпођа, јер знате, да су болесници осетљиви, па се поплаше.

— Немајте бриге, господине, даћу тај рецепт вашој госпођици.

— Врло добро, идите брзо, и не показујте. —

— Знам, знам, господине, не брините се, и брзо одјури кући, говорећи сама себи: јамачно је лекар тај господин?

У тај нар прођеше недалеко од Живана Милица и Станија, али је овај био са својим мислима толико заузет, да их није ни опазио. Оне се наједанпут огледаше, те запита Милица Станију:

А од куд Живан познаје Аницу? Па јој и неку цедуљу предаде у руку. Та он ваљда не одлази у кућу госпође Радојке?“

— „Ах, Боже сачувај, та пре би она своју кућу запалила, него што би и једно из наше куће примила!“

— „Онда не разумем, настави Милица, од куд се он познаје са Аницом?“

„Ни ја не знам, баш ћу питати Драгињу, кад код тебе дође.“

„Можда Драгиња о томе не зна ништа. А збиља, госпођа Радојка с тобом је врло добра, увек те љубазно пита за здравље, кад те код мене затече, а ти јој ипак не идеш у кућу.“

„Није ме никада позвала, а што ме тако љубазно пита за здравље, то је ваљда за то, што сам несретно прошла.“ —

Тако се њи две разговараху и даље одоше.

Драгиња је седела код своје старе мајке, којој је било боље и која је дремала да заспи, кад на прстима уђе Аница у собу и предаде крадом цедуљицу Драгињи. Драгиња прочита цедуљу, побледи и задрхта целим телом. Аница је запита:

„Шта вам је, госпођице, што сте пребледили?“ —

„Није ништа, глава ме нешто заболи.“ —

„Ти си, дете моје, уморна, рече стара мајка, треба мало да се прошеташ по башти, да се надишеш чиста ваздуха.“ —

„Не могу вас саму оставити, драга мајко!“ —

„Послије вечере, госпођице, кад спреим све, ја ћу седети код госпође, а ви се ваљано прошетате.“

Драгиња скоро шапћући одговори: „Па добро, нека буде тако.“

Чим Аница изађе из собе, она се брзо примаче лампи, која је слабо светлила због слабих очију Радојкиних. Прочита још једанпут цедуљицу, која је гласила овако: „Госпођице, ако Бога знате, смилујте се на мене, дођите вечерас измеђ 9 и 10 сати до баштенске ограда, морам с вама говорити, или ћу до сутра умрети од туге и очајања. — *Котурски.*

„Боже, што то може бити? Шта му се могло догодити? Мишљаше сирота Драгиња. Ако не одем, може заиста до сутра умрети и онда не би могла никад себи опростити. А да одем да с њиме на само говорим између 9 и 10 сати, зар то није непристојно? Да запитам за савет стару мајку. Зар ме не би с правом карала, што јој нисам пре о њему што говорила? Ах, тек сад видим како сам погрешила, што јој ништа о њему нисам казала. А сад да јој кажем, могла би се разједити и на ново добити лупање срца. Не, сад како је тако је, прећутаћу још и овај корак, али сутра ћу јој све казати и молити ју да ми опрости.“

Тако је сирота Драгиња размишљала шта ће да ради, кад и Аница сврши свој посао, па рече: „Идите, госпођице, на пољу је врло лепо тихо, овај ноћни ваздух освежиће вас.“ —

„А колико је сати? запита Драгиња дрхћућим гласом.

„Не бојте се, госпођице, тек је девет, можете читав сат провести на свежем ваздуху, не морате се журити, ја ћу седети код госпође, не брините се ништа.“

Драгиња, стрепећи, сиђе у башту, сама себи говорећи: „Па ја ћу кроз ограду с њиме говорити, само да чујем шта му се догодило, та то ваљда није непристојно! А сутра ћу одмах све казати мојој старој мајци.“ Тако задубљена у мислима дође до

неког жбуна. Наједанпут чује неко тихо шуштање. Она се трже и већ се окрете да пође натраг, кад је неко ухвати за руку. Она цикну и скоро да се сруши на земљу, тако се поплашила, али јој неко тихо и нежно рече:

Небојте се, Драгињо — душо, ја сам онај, који вас обожавам.“

„Ох, тешко мени! како ви дођосте овамо?“ једва промуца јадна Драгиња.

„Шта су све ограде, шта ли све препреке, све би порушио, што ми на пут стаје, само да дођем до мог милог виђела, да паднем пред њу на колена и да измолим опроштај њен.“ — За тим падне пред њу и стаде јој љубити руке. Драгиња је сва дрхтала, сама није знала како да се одбрани од таког бурног нападаја.

„Драгињо, — продужи Живан, — кажите ми волите ли ме? бил' ме могли прежалити да одем, и да ме никад више не видите, или да овде пред вашим ногама умрем? — Говори, мила девојко, би л' могла, реци?“ —

Драгиња је била утучена, те речи као нека олујина оборе њену младу душу, ухвати се за срце као да би хтела задржати да не препукне од бола, па једва проговори: „Устајте, молим вас, и говорите, шта вам се догодило, те сте тако узрујани?“

„Ево, мила Драгињо, шта је између моје и ваше породице постоји страшна мржња од старине. Ја сам вас видео, лепу и невину као Анђела, заволео сам вас од првог погледа, нисам више имао снаге да вас избегавам; ви ме запитасте ко сам, и ја вам рекох, да сам странац. Ја вам слагах, мили мој анђеле, јер сам добро знао, да, ако кажем да сам унук Јанка Котурића, а праунук Варварин, никад вас више нећу моћи видети. Сад, Драгињо, изреците ми пресуду какву знате, ја сам готов да умрем ту пред вашим ногама.“

Јадна Драгиња била је близу несвестице, не рече ништа, само се спусти на клупу, покри лице рукама и стаде горко плакати; и ако није знала прави узрок, шта дели те две породице једна од друге, ипак је слутила, да мора бити нешто страшно, па рече само:

— „Тешко мени како сам несретна!...“

Кад Живан виде како горко плаче, приђе јој и нежно запита: „Прашташ ли ми, Драгињо?“ —

Место одговора, наслони му на груди своју лепу главу и тихо плакаше. Он је пригрли и шапуташе јој најласкавије

речи. Драгиња је у његовом наручу заборавила на сав свет, па и на своју стару мајку.

Кад се вратила у собу, поноћ одкуцну. Драгиња задрхта, уђе на прстима код своје старе мајке. Аница је седела чело ногу и заспала. Обе су мирно спавале. Драгиња их је неко време тужно посматрала, уздану дубоко па у себи рече:

„Добра моја мајко, на и ти Анице — како мирно спавате и не слутите где сам била и шта учинила!...“

(Свршиће се.)

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

М Е Ђ А В А.

Од А. Пушкина.

С руског превео: Петар П. Мајић, учитељ.

Крајем године 1811 живио је на свом имању Ненарадова добри Гаврило Гавриловић Р. У цијелом округу био је чувен због гостопримства и љубазности; сусједи су врло често долазили код њега, да једу, пију и да поиграју у по пет копјејка и у башти са његовом женом Прасковјом Петровном, а неки и ради тога, да се виде и проћеретају коју са његовом кћери, Маријом Гавриловном, стаситом, блиједом седамнајестогодишњом дјевојком. Рачунало се, да она има богати мираз, па за то су је многи просили за себе или синове.

Марија Гавриловна била је васпитана на француским романима, значи, заљубљена је била у предмет, којег је сама изабрала. То је био армијски официр, који је на допусту био у својем селу. Само по себи разумије се, да је млади човјек кибио сличном страшћу и да њихови родитељи, примјетивши узајамну склоност, запријете кћери и мислити о њему, а њега су примали сухо и хладно.

Наши заљубљеници преписивали су се и сваки дан састајали на самоћи у пећини или старој црквини. Ту су се заклињали један другоме на вјечну љубав, преговарали о судбини и кројили разне планове. Преписујући се и разговарајући се, они дођу до закључка: будући да не могу живјети један без другога, а немилосрдни родитељи стоје на путу њиховој срећи, да се морају предузимати неке нове мјере.

Наравно, ова се мисао најприје појавила у глави младићевој и романтичном уображењу Марије Гавриловне врло се допала. Дође зима и прекрати њихове састанке, али преписка је текла још живље. Владимир Николајевић моли у сваком писму, да се склони на тајно вјенчање, да се сакрију неко вријеме, па онда да се баце под ноге својим родитељима, који ће, сигурно, бити гзнути херојским поступком несрећнијех љубавника и рећи ће без сумње: „Дјецо, дођите у наш загрљај!“

Марија Гавриловна дуго се колебала, мноштво предложених јој планова за бјегство одбацила је. Напошљетку пристане. У одређени дан она није могла вечерати; требало јој се удаљити у своју собу под изговором главобоље. Слушкиња њена и она морале су изаћи у башту кроз стражња врата, тамо за баштенском оградом чекаће кола, у којима ће оне сјести и јурити за пет врста (5 врста један сат пјешачења — Ур.) од Ненардова у село Жабрино, право у цркву, гдје ће их Владимир чекати.

Уочи *die dicta* (реченог дана — Ур.) Марија Гавриловна цијеле ноћи није спавала; она се спремала, завезивала своје рубље и хаљине, писала је дуго писмо једној сентименталној госпођици, својој пријатељици, а друго за своје родитеље. У писму се она с њима опрашћа најганутиввијем изразима; извињавала је свој поступак неодољивом силом страсти и завршила је тијем, да ће за најблаженији тренутак свог живота сматрати онај, кад јој буде допуштено да се баци под ноге драгим својим родитељима; запечативши оба писма туљским печатом, на коме су била изображена два зажарена срца с доличним натписом, баци се на постељу пред самом зором и задријема, али и ту страшно мацтање будило је сваки час. Њој се представљало, да, баш у оном трену кад је сјела у кола да иде на вјенчање, његов отац ухвати је и вукао је по снјегу тако брзо, док је довукао до једне мрачне бездане, у коју је сјурио... сад опет виђела је Владимира, гдје лежи на трави блијед, окрвављен. Умирући, од је молио жалосним гласом, да се, док је још жив, вјенчају... и још много што шта престављало јој се тако, да је устала много блеђа него иначе и јако је глава бољела. Отац и мати опазили су њено непокојство; њихова осјетљива забринутост, честа питања: Шта је с тобом, Маша? да нијеси бона, Маша? раздирало је њено њежно срце. Она се мучила да их умири, претворила се је, да је весела, али није могла. Замрачи се. Мисао, да она пошљедни пут проводи дан у средина своје породице, јако је тиштала њено срце. Она је била тек жива; она се у мислима опрашгала са свијем особама и предметима, који су је окружавали. Постави се вечера; срце њено било је жестоко забринуто. Дрхтећим гласом објави, да не може вечерати и стане се опраштати с оцем и матером. Они је пољубе и као обично благослове је; она у мало што се није заплакала. Тек уђе у своју собу, баци се на постељу и стане се обливати сузама. Слушкиња, која је стајала поред ње, старала се, да је умири и обадри. Све је било спремно. Кроз по сахата она је

морала оставити своју кућу, своју собу, тихи дјевојачки живот... На поље бјеснила је мећава; вјетар је дувао противно тако, као да је хтио да устави младу преступницу; од јаког вјетра кровови од кућа тресли су се. То је Маши давало грозан предзнак, од којег се она ужасавала. У кући је било све тихо, чељад су поспала. Маша омота главу, нагрну топли капут и пође кроз стражња врата. Слушкиња је носила за њом два завежљаја хаљина. Оне сађу у башту. Мећава је једнако бијеснила; вјетар је дувао у пркос, као да је хтио устави младу преступницу. Једва су дошле на крај баште; ту на путу чекала су их кола. Озебли коњи нијесу могли стајати на једном мјесту; кочијаш Владимирова стајао је пред њима. Он помогне госпођици и њеној слушкињи те уђу у кола; унесе завежљаје њихове; сједне на своје мјесто, узме вође и ошине коње, који полете као вјетар.

Сад оставимо госпођицу њеној судбини и вјештини Терешка кочијаша, а обратимо се нашем младом љубимцу.

Цио дан Владимир је преходао. У јутру био је код задринског свештеника и с њим на муку уговарио, да га вјенча; за тијем је пошао да тражи свједоке међу сусједним спахијама. Први, који је код кола пошао, био је четрдесетогодишњи Дравин, који је радо пристао. Уз њега пристали су за свједоке још и ови два, који су се срећом Владимиром башту намјерили, а то су: мјерач Шмит и шеснајестогодишњи син капетан исправника. Они не само да су радо пристали на позив Владимира, но шта више и заклетву су положили, да ће се животоу жртвовати за њега, ако буде потребе. Владимир је био у усхићењу од радости, загрли оба своја пријатеља, па пође дома, да се спрема.

Већ се давно смркло; он отпрати свог поузданог Терешка у Ненарадово са својом тројком, а сам у калешин поље у Жадрину, гдје је кроз два сата морала доћи Марија Гавриловна. Пут је добро познавао, а било је хода само 20 мин.

Тек што је Владимир изашао у поље, духне јаки вјетар и створи се таква мећава, да се није могло ока отворити. У један пут стаза се застре снијегом; околина ишчезне у густу и тамну маглу, кроз коју су вијале пласе снијега; небо се слило са земљом. Владимир залута у маглу и изгуби свој пут; он се залуд трудио да опет нађе изгубљену стазу. Коњи су ишли час бријегом, час долем; кола су се често превртала. Владимиру се чинило да је прошло више од по сахата, а још није дошао до Задринске шумице; прође још десетак минута, а шумица

опет не може да се види. Кола су се возила пољем, које је пресјечено било дубоким јарковима. Међава је једнако бијеснила, магла је једнако трајала. Коњи су се већ почели умарати, са њих је текла зној као град, не гледајући, што су до трбуха тонули у снијег. Послије дугог времена он се увјери, да је сашао с пута: устави се, стане премишљати, куд би му требало да обрне, напошљетку увјери се, да му треба у десно поћи. Коњи су једва корачали. Прошло је више сахата одкад је он пошао из куће. Жадрино није далеко, али се он возио и опет није могао доћи своме путу на крај. У путу све сами насипи и јаркови; кола су се на сваки час извртала, он их је исправљао. Вријеме је пролазило и Владимир је већ почео очајавати.

Послије дугог времена почне се на страни нешто црњети; Владимир пође тамо; приближујући се види шуму. Фала Богу, помисли, сад је већ близу. Он пође око шуме, надајући се, да ће изаћи на пут. Жадрино се налазило одмах за шумицом. Брзо нађе пут и уђе у мрак од зиме огољелог дрвећа. Ту вјетар није могао дувати свом јачином, пут је био глатак, коњ је добио нову снагу и Владимир се повратио и умирио. Он се дуго возио, а Жадрино се још није могло нигдје опазити; шумици није било краја. Владимир се са грозотом опоменуо, да је заишао у непознату шуму. Он стане поново падати у очајање. Ошијне коња, који је већ почео сустајати и кроз четврт сахата он стане ићи врло лаганим кораком, не обзирући се на сва усиљавања несретног Владимира. Мало по мало дрвета стану ређати и Владимир изађе из шуме. Жадрино се није могло виђети. Било је око поноћи; сузе су Владимиру текле из очи, он продужи свој пут, ослањајући се на случај. Вријеме се стане стишавати, облаци се размакну, пред Владимиром се укаже равница покрита бијелим усталасаним ћилимом. Ноћ је била доста свијетла. Он угледа у близини сеоце које се састојало из 4 - 5 домова. Владимир пође к њему. Кад дође код прве појате, скочи из кола, пође под прозор и закуца. Кроз неколико минута дрвени капак дигне се и укаже се сиједа старчева брада.

- Шта тражиш?
- Је ли далеко Жадрино?
- Није далеко: биће до њега 10 врста.
- На овај одговор Владимир се окамени.
- Одакле си? продужи старац. Владимир није имао толико духа, да може одговорити старцу.

— Можеш ли ми, старче, наћи коња до Жадрина?

— Каквих коња код нас! не питаш могу ли наћи једног човјека, који ће те повести.

— Платићу колико хтјене.

— Чекај, рекне старац спуштајући капак на прозор, послаћу сина, он ће те повести. Владимир остане да чека. Кроз минут стане опет куцати. Капак се подигне, брада се укаже.

— Шта ћеш?

— Гдје ти је син?

— Сад ће изаћи, обува се. Је си ли озебао? сађи да се огријеш.

Врата зашкрипе, дјечко изађе и пође напријед, час изађе на пут, а час га изгуби.

— Колико је сати? запита Владимир.

— Брзо ће сванути, одговори сеоцки младић.

Владимир није ни ријечи даље говорио. Пијевци су отпјевали и било је свануло кад су стигли у Жадрино. Црква је била затворена. Владимир плати вођи и пође попу код куће. Код попове куће није се могло виђети његове тројке. Какво га извјешће ишчакивало?!

Вратимо се сад добрим ненарадовским спахијама и виђимо, шта се код њих ради.

Ништа. Старци су устали, пошли у гостопримну собу, поставили самовар, а Гаврило Гавриловић пошље слушкињу, да пита Марију Гавриловну, како јој је и како је спавала. Дјевојка се врати, изјављујући, да је госпођица спавала врло рђаво и да јој је, вели, лакше и да ће сад код њих доћи. Међу тим врата се отворе, Марија Гавриловна наступи, да се поздрави папицом и мамицом.

— Шта је с твојом главом Маша? Запита Гавриле Гавриловић.

— Боља је, папице, одговори Маша.

— Сигурно си ноћас имала огња, рекне Прасковија Петровна.

— Може бити, мамице, одгори Маша.

Дан је прошао врло повољно, али ноћи је Маша онемогла. Пошљу по љекара у град; дође у вече и нађе је болесну у постељи. Она је боловала читаве двије неђеље ни на смрт ни на живот.

У кући нико није знао за њено бјегство: писма уочи њега написата била су спаљена; њена слушкиња није ником ништа о том говорила, бојећи се гњева своје госпође. Свеште-

ник и три свједока били су тако скромни, да нијесу даље ни мислили о томе. Терешка, кочијаш, никад одвише није волио говорити. Таквим начином тајна је била потпуно сачувана. Но Марија Гавриловна сама је открила своју тајну; али опет њене ријечи толико су биле бесвјесне, да је њена мати, која није одлазила искрај њене постеље, могла разумјети само то, да је њена кћи била смртно заљубљена у Владимира Николајевића, и да је сигурно љубав била узрок болести. Она је разлагала са својим мужем и с некијем сусједима и сви су дошли до закључка, да је таква била судбина Маријина, да несрећа није порок, да живот није с богатством него с човјеком и томе слично. Наравствени разговори бивају чудно корисни у тијем случајевима, кад не можемо ништа измислити себи у оправдање.

Међу тим госпођица је пошла на боље. Владимира одавно није могла виђети у кући Гаврила Гавриловића. Буде наређено, да се пошље по њега да му се објави изненадна срећа: пристајање на брак. Али како су се морали чудити Ненародовеки племићи, кад су за одговор на њихов позив добили полулудо писмо. Он им јавља, да његова нога никад неће прећи њихов праг и моли, да предаду заборавау несретњака, за којег сама смрт остаје једина нада. Кроз неколико дана дозна се, да је Владимир пошао у војску. То је било 1812 год.

За дуго се није смјело казати Марији. Она никад није спомињала име Владимирово. Послејне неколико мјесеци нашавши његово име у броју онијех, који су се одликовали и који су тешко рањени под Бородином, она пане у несвијест. Врло су се бојали, да се опет врућица не поврати, али фала Богу несвјестица није имала пошљедица.

Друга недаћа њу постигне. Гаврило Гавриловић умре, оставивши њу наслѣдницу цијелог свог имања.

Али наслѣдство њу није утјестило; она је остала да до смрти дијели тугу и жалост биједне Прасковје Петровне, заклевши се, да се нигда неће с њом растати; обије оставе Ненародово, мјесто тужних успомена, и пођу да живе у . . . ско село.

Момци су се стицали код миле и богате дјевојке, али она не би ником дала ни најмањи траг наде. Мати јој је чешће говорила, да избере себи друга, а Марија би на то само треснула главом и замислила се. Владимир већ није био жив, он је умро уочи оног дана, кад су Французи ушли у Москву. Све оно, што је Марију опомињало на Владимира, било је за

њу свето и она је брижљиво чувала књиге, које је он читао, његове нацрте, ноте и стихове, које је он за њу писао. Сусједи, дознавши за то, дивили су се њеном постојању и љубопитљиво су очекивали хероја, који ће напошљетку триумфирати над жалосном вјерности те дјевојачке Артемизе.

Међу тим војна се била славно свршила. Руски пукови враћали су се иза границе; народ им је трчао у сретање. Музика је свирала војничке пјесме: *Vive Henri — Quatre*, Тиролски валси и арије из Жаконда. Официри, који су у поласку скоро били дјеца, враћају се окићени крстовима. Солдати се весело разговараху, мијешајући у говору час француске, час њемачке ријечи. Вријеме, ксје се не да заборавити! Вријеме славе и триумфа! Како је силно куцало руско срце код ријечи отачаство! Са каквом душевном хармонијом слијевала су се осјећања народног поноса и љубави к свом господару! Жене, руске жене биле су такве, да им није било сличвијех. Обична хладност њихова била је ишчезла. Узбуђењу њиховом није било краја, када су, сријетајући побједиоце, викали: „Ура!“

Који од тадањих руских официра не зна, да је руској жени обвезан најљепшом, најдрагоцјенијом наградом?...

У томе сјајном и славном времену Марија Гавриловна живјела је с мајком у М...ској губернији и није видјела како су обије пријестовнице славиле повратак војске. Али у срезовима и селима опште је узбуђење било можда још веће. Појава официра у овим мјестима била је прави триумф.

Ми смо већ казали, да је Марија Гавриловна, не гледајући на њену хладност, окружена била просиоцима, али су сви морали одустати, када се у њеном замку појавио рањени гуцарски пуковник Бурмин са „интересантном бљедоћом,“ како су говориле тамошње госпџице. Њему је било око 26 година. На допусту он је био дошао у своје мјесто, које се налазило у сусједству села Марије Гавриловне. Она га је одвећ цијенила. У присуству његовом замишљеност њена ишчезла је. Не може се рећи, да је она с њим кокетковала, али поета рекао би: *L' amour non è chedunche!*...

Бурмин је у самој ствари био врло љубазан младић. Он је имао такав ум, који се допада женскијем. Однос његов са Маријом Гавриловном био је природан, прост и слободан, али, ма шта она рекла или учињела, ум и погледи његови све су то са љубопитством пратили. Он је изгледао тихе и скромне нарави, али опћи глас увјеравао је, да је он негда био препредени објешењак, и то није њему шкодило у мњењу Марије

Гавриловне, која је (као и све младе даме уопште) задовољством извињавала несташности, које су изражавале смјелост и живост карактера.

Но боље од свега... (његове њежности, пријатног разговора, интересантне бљедоће, ропске услужности) мучање младог гусара подстрекавало је њено љубопиство и уображење. Из свега она је морала знати, да му се допада; могуће, да је и он могао већ опазити, да га је она одликовала боље од свију својих обожаоца; а што га још није виђела у крај својих нога, и што још није чула његово признање — То је за њу била загонетка. Али, последице дугог размисљања, дошла је до закључка, да је узрок томе била ропска потчињеност, која је нераздвојна од истините љубави, па се за то и ријеша, да га обадри већом пажњом и према приликама, да бومه, њежношћу. Она је сама спремала расплет томе заплету и с нестрпљењем ишчекивала је трен романтичног објашњења. Тајна, ма које врсте била, веза је тешка женском срцу. Њене војничке акције уродиле су жељеним успјехом: најпослије Бурмин је пао у такву замишљеност и његове црне очи са таквим жаром су могле на Марију, да се већ одлучни час примакао. Сусједи су говорили о свадби, као о нечем сигурном, а добра Прасковја Петровна радовала се, што је њена кћи нашла себи достојног супруга.

Једном је старица сама сјеђела у гостопримној соби, занимајући се својим послом, док Бурмин уђе у собу и одма запита за Марију. — Она је у башти, рекне старица, пођите код ње, ја ћу вас овдје чекати. Бурмин пође, а старица се прекрсти и помисли: „Е, да ће Бог дати, да се ствар данас ријеша!“

Бурмин нађе Марију код спруда под маслином са књигом и бијелом марамом у руци, као правухе ројкињу романа. Послије првих питања Марија је намјерно престала подржавати разговор, старајући се, да би тијем бацила и себе и њега под примједбом, од које се могла ослободити једино ненадним и одлучним објашњењем. Бурмин, осјећајући се у незгодном положају, наговјести јој, да је још од прије желио, да јој открије своје срце, и замоли је, да му за неколико тренутака поклони своју пажњу.

Марија затвори књигу и спусти очи доле за знак, да пристаје.

— Ја вас љубим, рече Бурмин, љубим вас страсно!... (Преко бијелијех образа Маријиних расу се чаробна румен.) Ја сам необориво поступио предајући се слаткој навици, да чујем

и видим вас сваког дана... (Марија се сад сјети првог писма St. Preux). Сад је већ доцкан успротивљати се мојој судби; сама успомена на вас, ваш мили, слатки и несравњени лик биће од сада најжешћи мач за моје срце; али ми остаје да извршим тешку обавезу, да вам откријем ужасну тајну и поставим међу вама непреодоливу преграду....“

— Она је вазда постојала, претргне га Марија, ја никада нијесам могла бити вашом женом....

— Знам, одговори тихо Бурмин; знам, да сте негда љубили, али смр. и четири године довољни су... Добра, мила Маријо, не мојте ме лишити пошљедње утјехе: мисао, да би сте пристали, да би сте ме више него усрећили, да би...

— Мучите, тако вам Бога мучите. Не раздирајте ми срце у грудима!

— Јест, знам, осјећам, да би сте били моја, али сам ја — најнесретније створење... ја сам, ах, ја сам — ожењен!

Марија га погледа са чуђењем.

— Ја сам ожењен, продужи Бурмин; ја сам ожењен ево већ четири године и не знам — ко је моја жена, и гдје је она, и хоћу ли се икад с њом виђети!

— Шта то говорите? — повика Марија. — Како је чудновато! Продужите; учините ми задовољство.

— У почетку 1812 године, рече Бурмин, ја сам хитао у Виљну, гдје се налазио наш пук. Дошавши једном на станицу возно у вече, ја сам наредио, да што прије упрегну коње, док одједном букне ужасна мећава, и стражар и кароцијер савјетоваше ме, да причекам. Ја их послушам, али неко необично неспокојство мучило ме и мени се чинило као да ме неко тиче. Међу тим мећава је једнако бјеснила, ја се не могнем устрпјети, већ поново наредим, да се коњи упрегну и одјездимо у највишој олуји. Кароцијер смисли, да идемо уз ријеку, како бисмо скратили пут за три врсте. Обале су биле застрте снијегом, кароцијер не потрефи онај пут, којим је требало ићи, већ други, и ми се обратимо у непознатом мјесту. Олуја није престајала; ја опазим у даљини огањ и рекнем кароцијеру, да вози пут њега. Дођемо у непознато село; у сеоцкој цркви горио је огањ. Црква је била отворена; за оградом стојало је неколико кола; по црквеној паперти ишли су људи. „Овамо, овамо!“ завичу неколико гласова. Рекнем кароцијеру, да се примакнемо.

— За Бога гдје си био до сад? рекне један од њих: не-вјеста је у несвјести; поп не зна шта да ради; ми смо готово хтјели, да идемо назад. Ходи брзо.

Ја ћутећи, скочим из кола, уђем у цркву, која је била слабо освјетљена са 2—3 свјећице. Дјевојка је сјеђела на клупици у мрачном углу цркве; друга је стајала код ње.

— Фала Богу, рекне она што је стојала, е живо дођосте. Госпођица у мало што није умрла.

Стари свештеник примакне ми се говорећи: Велите ли да почнемо?

— Почните, почните, оче, одговорим расијано.

Дјевојку исправе. Ја станем поред ње пред налоњом; свештеник се журио; три мушке особе и једна дјевојка држали су невјесту и били су око ње заузети. Нас вјенчају.

— Пољубите се рекну.

Моја жена окрене к мени и своје блиједо лице. Ја хтједох, да је пољубим док она врисне: „Ах, није он, није он!“ и пане у несвијест. Свједоци управе на мене своје преплашене погледе. Ја се поврнем, изађем из цркве без икакве сметње, ускочим у кола и викнем: Вози!

— Боже мој! врисне Марија и ви не знате шта се учинило са несретном вашом женом?

— Не знам, одговори Бурмин: не знам како се зове село, гдје сам се вјенча; не сјећам се са које сам станице пошао. У оно вријеме ја сам врло мало полагао на преступне моје несташлуке, јер, пошавши из цркве, заспем у колима, пробудили су ме друго јутро тек на трећој станици. Слуга, који је био тада са мном, умр'о је у поласку; тако, ја не могу имати ни зрачка наде, да ћу икад наћи ону, са којом сам се тако грозно прошалио и која је сада тако жестоко освећена.

— Боже мој, Боже мој! повиче Марија Гавриловна, узевши га за руку: То сте дакле били ви! И ви не познајете мене?

Бурмин ублиједи.. и баца се пред њене ноге...

НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ

СРПСКЕ НАРОДНЕ ЈУНАЧКЕ ПЈЕСМЕ.

Ударац Загарчана на овце Спужке.

Вино пију три добра јунака,
На крајину Српске Горе Црне,
У јуначко село Загараче
На крваву Пуровића кулу;
Сва три ћу ти казат' по имену:
Прво соко Пуровићу Драго,
Друго бјеше Лазаревић Рамо,
А треће је Бегов Милутине.
Вино пију и бистру ракију,
А служи им Јелисавка млада,
Вјерна љуба Драга Пуровића.
Кад се Срби вина напојише,
Те им винце угријав лице,
А ракија разговоре дала,
О свачему збора заћедоше,
А највише стари за јунаштво;
Но што вели Пуровићу Драго:
„Хвала Богу, Срби и дружино!
Како наши стари четоваху,
На крајеве турске нападаху,
Доносаху од Турака главе,
И с' Турака свијетло оружје,
Догоњашу на буљке овце;
На Цетиње често путоваху,
Од Владике даре доносаху —
Сад од тијех нема ни једнога,
Многе Турци к себи домамише,
Домамише те их погубише,
На мир Божји и на вјеру тврду:
Домамише Стојан' и Лазара,
И делију Стојанова Тура,
У проклетом на крајину Спужу,
Сву тројицу Турци објесише,
На муке им живот извадише.
А сокола Мрђеновић Пура,
Посјекоше Турци на Пипере,
На крваву кулу Пилетића.

Преминуше стари соколови,
Те сад' више нема четовања;
Ми сједимо ништа не чинимо;
А клети се посилише Турци,
Те прогоне карван и шићаре,
С' Подгорице до бијела Спужа,
Друмове се турски отворише,
А границе Турци притискоше,
Раширују овце и јагањце
До пространа шехер Коловова,
То је нама зазор и срамота.“
А вели му Лазаревић Рамо:
„Мио зете, Пуровићу Драго!
Што спомињеш соколове старе,
И невјерне Турке зулумћаре?
Многе наше Турци погубише,
Ал' се они боље осветише:
Да је проста Лазарева глава
Ја сам њега дивно осветио
И четири за њега убио.
А делија Стојановић Туро,
На вјеру га Турци уватише,
Свезаше му руке наопако,
На сред моста, више Зете ладне;
Ал' се јунак добро замјенио,
Два Турчина ногом ударио
Најпрвога Седа циганина,
Па Коскића Мехмед Арнаута,
Обојицу ногом осмртио,
Те их мугна Зета понијела
И освети себе и Стојана.
А змај љути, Мрђеновић Пуро,
У жестоку боју на Пипере,
Он четири посијече главе,
На пету га посјекоше Турци;
И он се је добро осветио.
Што друмове причаш и шићаре,

Турци ноћно иду без мјесеца.
 Истурају наоколо стражу,
 Јер се боје вука и хајдукâ.
 Да ли не знаш лани што је било
 Када силом на Спуж ударасмо?
 И са нама Брђани јунаци
 Са соколом Бошковићем Видом,
 И делија Пилетић Илија,
 Са његово стотину Пипера;
 Половину Спужа опалисмо
 И Турцима страву зададосмо,
 Те страхују Турци у механе,
 И њихове буле у чардаке;
 Сад не смију ока измолити,
 А камо ли шићар проговити!...“
 Таман они у ријечи били,
 Док ево ти једнога јунака,
 Матан Ђупић бјеше по имену;
 Мудрије га на крајину нема.
 Он Србима Божју помоћ зваше,
 А они му дивно приватеше.
 Али старац сјеђет' не оћаше,
 Но Србима био говорио:
 „Зло га сјели, наше арабаше,
 Зло га сјели и попили вино,
 Ви сједите ништа не видите;
 Ма не сједе османлије Турци,
 Но бијеле раширују овце,
 До главеце испод Стологлава,
 Не боје се вука ни хајдука —
 То је вама зазор и срамота.
 А знате ли што је прије било,
 Докле бјеше Новак и Богета,
 Бјеху турске друме затворили,
 И Турцима зулум ударили,
 Све богазе крвљу напојили
 Од Мораче до мркога Гарча;
 Од њихова зора и јунаштва
 Дрхтијаше сва турска крајина.
 Ја сам јутрос из чете хајдучке,
 И добар сам шићар уочио,
 На Подање код бијела Спужа,
 Пет стотина бијелих оваца;
 А код њих су оба Турковића,
 И са њима двадесет пандура,
 Што чувају овце и торине.
 Да сам има двадесет јунака,
 Цијеле их оћох догонити;
 Но на ноге, родила ве мајке!
 Ако ћете мене послушати,

Да идемо да им ударимо;
 Ја се надам у Бога милога,
 И у стару срећу црногорску,
 Да ћемо им плијенити овце
 И големи шићар заузети!...“ —
 Кад зачухе њега Црногорци
 Од радости на ноге скочише,
 Пограбише сјајне цевдаре,
 И свијетло од боја оружје.
 Па им вели Лазаревић Рамо:
 „Браћо моја, да се послушамо,
 Ако ћемо њима ударити,
 Не водимо листом Загарчане,
 Но скупимо тридесет јунака,
 Све по пушци и крвавој руци,
 Који могу стићи и притећи,
 На запету пушку ударити,
 Из невоље друга избавити!“
 Вели соко Пуровић Драго:
 „Водит' војску на Подање нећу,
 До мојијех десетак момака,
 Све лакића од Ђуричковића,
 Који знаду заметати кавгу,
 Као мрки у планину вуци,
 Да с' од страха помамљују Турци!..“
 Како рекли, тако учињели;
 Арамбаше прикупише друштво,
 Питомоме пољу Једношконе,
 Саставише тридесет момака,
 Све бирана момка под оружјем.“ —
 Отоле се чета подигнула,
 Сваки хита, за Подање пита;
 Уљегоше низ Прасквицу тврду,
 Таман јарко огријало сунце,
 А по гори птице запјеваше,
 И чобани стада отворише;
 Тада рече Бегов Милутине:
 „Загарчани, моја браћо драга!
 Ја бих, браћо, да их причекамо,
 Докле мркне и почине сунце,
 Када сјаве у торине овце,
 И почину у колибе Турци,
 Тада, браћо, да им ударимо,
 Е су брзи на замјену Турци,
 А кад чују у граду грађани,
 Како цукне пушка на Подање,
 За нама ће сви Спужани кренут'!“
 Али вели Лабудов Срдане:
 „Послушајте мене, Црногорци!
 Задајем ви ријеч неварану,

Ја чекати докле мркне нећу,
 Но тек дођем удрит' на чобане,
 Па што Бог да и срећа јуначка!..“
 Тако вели Пуровић Вучета,
 Тако вели Вукотић Бојица;
 Сви рекоше, да им ударимо.
 А када се близу примакоше,
 За торине турске уљегоше,
 Угледаше овце и чобане,
 На Подање ниже Стологлава;
 Ту имаше грла пет стотина,
 То су пуне Турковића свце,
 А код њих су двадесет чобана,
 Сваки држи сјајна цевердара
 И у појас оштра јагагана,
 Држе Турци на оружје руке
 Пут Једноша погледују често,
 А бијеле пришикују овце,
 Ма не виде мрке Црногорце,
 Но се крадом Срби примакоше
 За торине турске западоше.
 Згледаше се љути Загарчани,
 Ко ће први пушку опалити,
 С' чобанима ценак приметити;
 Но не гледа Пуровићу Драго,
 До у руке свога цевердара,
 Принесе га оку и образу,
 Пуче пушка, вазда му пуцала!
 И Турчина уби најбољег,
 Големога бега Турковића.
 Виђи врага Пуровића Драга,
 Пуче пушка заврже се кавга;
 То виђеше мрки Загарчани,
 Сви по једном пушке истурише,
 Па пламене ноже повадише
 На чобане јуриш учињеше;
 А најпрви Пуровић Спасоје,
 Љуће змије на крајину није,
 У чобане загон учинио,
 Двије турске главе уграбио;
 А остали сваки на својега.
 Ма се бране крвави пандури,
 Жестокијем огњем из пушака
 На хајдуке огањ обореше,
 А кликују у помоћ грађане;

То гледају крвави Спужани,
 И са града цареви пандури,
 Ал' не смију доћи у помоћи.
 Црногорци боље навалише,
 На чобане сложено ударише,
 Половину живе похваташе,
 А остале пушкама убише,
 И свијема главе посјекоше;
 Не пустише жива ни једнога
 Ни да каже како им је било
 А бијеле пљигенише овце,
 Оћераше пуно пет стотина,
 На срамоту Спужа крвавога.
 Зајмише их друмом царевијем,
 Запете им пушке на рукама,
 Надају се кавзи и поћери
 Ал' за њима нико не иђаше,
 До ли једна мртва потурица
 Омер Мусић од бијела Спужа,
 За Србима у поћеру поће,
 Да би пуне поврнуо овце,
 И срамоту турску осветио
 Теке једном гађа цевердаром,
 Али му је лоша узданица,
 Не погоди Срба ни једнога.
 Кад то виђе Мусићу Омере,
 Плећи даде, а бјежати стаде,
 Бог да знаде и утећи ћаше,
 Но му не да Лазаровић Рамо,
 Од образа ужди цевердара,
 Дивно гађе, а љепше погађе
 И Омера дивно погодио,
 У сатице међу лопатице
 Ни жива га земља не счекала;
 Божја вјера уби и Омера,
 Те се и он мануо поћера.
 Црногорци пљиген ућераше
 Широкоме пољу Једношкоме,
 Па у пљиген дио ударише,
 Свакојему другу поједнако,
 Главарима више старешинство.
 Здравом били, здраво дијелили,
 Сваки здраво вилајету своје,
 Добра гласа свијетла образа —
 То је било истина је било.

Приближежио: П. Т. Ђ.

СРПСКЕ НАРОДНЕ ЖЕНСКЕ ПЈЕСМЕ.

(Из Дробњака.)

I.

Овце чува Јеша чобаница,
Испод двора бега Омер-бега;
Изгубила сјајно огледало,
Нашла јој га Омербеговица.
Поручује Јеша чобаница:
„Чујеш ли ме, Омербеговице,
Бијела сам — набијелићу се;
Румена сам — наруменићу се;
Премамићу бега Омер бега.“
Моли јој се Омербеговица:
„Богом, сестро, Јешо чобанице,
Не премами Омер бега мога —
Послаћу ти и три огледала:
Једно ново, а друго половно,
Треће твоје, као што је било.

II.

Ој, кол'ко звече двори јаворови,
Не би боље да су позлаћени.
У те дворе девет јетрвина,
И десета скоро доведена.
Редом меле и воду носиле,
Редак дође скоро доведеној —
Узе једре, па оде на воду,
Једре јаке, а руке нејаке;
Уски пути, а дугачки скути,
Па на воду снаша зачамала.
Свекар вели: „Што 'во не би снаше?!“
Свекрвица: „И не било ти је“
А заова: „Споро оди снаша.“
Ђевер сједи, снашу одговара:
„Лак', полако, сад ће снаша доћи
Уски пути, а дугачки скути,
Једре јаке, а руке нејаке,
Па на воду снаша зачамала.“
Све то слуша скоро доведена,
Узе метлу па пјевати оде:
„Свекре бабо, дуго боловао —
Од неђеље до понеђељника;
Свекрвица до суботе била,
Заовица близу се удала —
Преко мора дванајест конака,
А мајка ти пошла у пооде,
Ни приспјела тамо ни овамо!
Мој ђевере, злаћени прстене —
Бог ти дао много живовао.“

III.

Ђевојка је равно поље клела:
„Равно поље жао ми је на те,
Горе на те, но на моју мајку.
Мене мајка преко тебе дала,
За јунака крвопионика
И синоћ је из чете дошао
И донио зелену доламу,
У долами свилену кошуљу,
У кошуљи рука од јунака,
И на руци зефир претен златан —
Живста ми мог брата Јована!“
Мало било, много не трајало,
Док ево ти Јованове слуге:
„Божја помоћ, Јованова секо!
Да идемо Јованову двору,
Јер се теби Јован оженио
И рекли су, да на свадбу дођеш“
Љуто писну сестра Јованова:
„То је мене Јован погинуо!...“
Слуга јој се криво кунујаше:
„Није тебе Јован погинуо,
Но се тебе Јован оженио.“
„Причекај ме, Јованова слуго,
Док покроти свилене кошуље,
И сакупим бурме и прстење,
И наредим те бјеле колаче,
Да дарујем брата и снашицу.“
Па пођоше пребијелу двору,
Стоји жугор на високој кули;
Она пита Јованову слугу:
„Што 'но жугор на бијелој кули?!“
Криво јој се слуга кунујаше:
„Коло игра, те се жугор чује.“
Уљегоше у бијеле дворе —
Мртав Јово на постељи лежи.
Кад га виђе сека Видосава:
„Аох мени, мој брате Јоване!“ —
То изусту, а душу испусти....

IV.

Равно поље и ширење твоје,
Испадоме црне очи моје
Гледајући у ширине твоје,
Ђе 'но расте кита карамфиља,
Њу ти бере момче нежењено:

Изгубио везену мараму,
У марами стотину дуката.
Поручује момче нежењено:
„Срце, душо, лијепа ђевојка!
Пошљи мени везену мараму,

У марами стотину дуката.“
Поручује лијепа ђевојка:
„Срце, душо, момче нежењено!
Мараму ћу у рухо донијет’,
А дукате о грлу бијелу.“

Приближежио: Љубомир Д. Гломазић, гимназист.

НАРОДНЕ ПРИЧЕ.

Ђевојка на удадби.

Нека ђевојка, приспјела на удадби, имађаше триста гроша, па мисли да пође код једне мудре бабе да је пита за савјет: или ће плаћати за те триста гроша слугу, или ће се за њих удати

„Чујеш — рече јој баба -- удаји се, јер са мужем имаш и мужа и слугу.“

Момак на женидби.

Био, веле, један младић без оца и мајке. Лијепо је живио, и ишло му је све од руке. Једног дана пође код једног старца у село, па, пошто га поздрави, каже му, како добро живи, а затим га запита, да ли да се жени.

„Синко, рећи ће му старац, *жени и рђу вазда можеш набавити.*“

Путник

Неки путник, којег застече у једном селу рђаво вријеме, видећи да је ноћ, а знајући, да не може да приспије те ноћи код куће, закуца на вратима од једне колибе. Пошто први пут не добије одговора, закуца још неколико пута, док му се озва баба.

„Ко то куца?“ упитаће она.

„Ја, бако, но отвори душе ти, јер скапах од зиме.“

„Бих ти отворила, синко, душе ми, него сам заспала!“ — одговори му баба.

Приближежио: Илија Н. Златичанин.

Нијесам ја но стрико.

Одио стрик и синовац, па срету једнога чобана, ђе ћера четири овце, те ће синовац рећи стрицу: „Ајде, стрико, да му украдемо ове овце!“ — „А како — рече стрик — кад ето он за њима?“ — „Лијепо, како ја знам, но хајде се ти измакни у ону пећину, па чекај, а ја ћу их догнати?“ — „Оћу и за Бога,“ рече стрико, и пође у пећину да чека, а синовац обиђе и прескочи на пут пред чобана, па смакне опанак с ноге и метне га у једну локву на сред пута, па онда прође даље, и метне и други опанак на чистицу, па се сакрије у крај пута. Чобан, кад наљезе и види опанак у локву, не хтједе се ни осврнути на њега, једно што је глибав, а друго, што нема другога опанка, но, кад прође даље, и нађе онај чисти

опанак, рече: „Гле ти мене бестије! да ја узех онај глибави опанак, мога' сам га опрат' и очистит, па с' овијем бих има' оба опанка! Боље да се поврнем за њега!..“ И врну се, а овце остави на пут, но чим обрну плећи, а онај изиде из засједе, и оћера овце код стрица у пећину; наложе велику ватру, па одеру једну овцу и наврте на ражањ да пеку и да ију. Стриц почне окретати пециво, а синовац изиде више пећине, па надува ону мјешину, па се нешто размисли: „Вићи ти мене будале! Ја сам овце украо, па да сам тамо и погинуо, стрико не би ни чуо, а сад оће да ије муфте, од моје замуке. Вала неће изио му ђаво ни брка да омасти!“ рече и дохвати мјешину, положи је, па увати једну тољагу, па по мјешини: луп!.. луп!.. а завика: „Нијесам ја но стрико!.. Ај, куку! Нијесам ја но стрико!..“ Стриц чу вику и лупњаву; помисли, да је дошао он, чије су овце, па врже -- побјеже без трага, а синовац једнако лупаше и викаше, докле стриц далеко измаче; па се онда врати у пећину, да пече и да ије. Тако *све синовцу, а стрицу ни облуба!..*

Приближежио: Ђорђијан.

НАРОДНЕ ЗАГОНЕТКЕ.

Црно, мало, а кроз гране лети брже него лане (тане од пушке).

Двије козе један врат, а тај врат прорезат (бисаци).

Два се брата гледе, преко црне греде (счи преко носа).

— Што мање бива кад долајеш, а веће кад одузимаш (рупа, кад се копа затрпа).

Цио стог понесох у млин, само врећу брашна сам љех (пепео у соби).

Што се види, а не чује? (магла).

Што се чује, а не види? (вјетар).

Окорела жабетина преко мора прелећела (лађа).

Све по кући изгоре, а кућа оста (симсија).

Поста од чега и Адам, муку мучи као Адам; кад умрије: ни Богу душу, ни земљи кости (лонац).

Кроз гору прође, а не шушну (сјенка).

Цијело море прекрило поље, а мрава удавити не може (роса).

Одлећа тата, долећа тата, па донесе пуну кесу злата (пчела).

Поведох коња у млин, коњ уђе, а реп му не може (кашика у уста).

— Што ми ти је, да ми ти је: кућица у гори стоји на једној нози (печурка).

Двије горе напоредо расле: која цвјета, она не роди, а која не цвјета, она роди (конопља).

Што ми ти је, да ми ти је: љешиница, мјешиница пуна жутијех дуката (паприка и сјеме).

Црна кишара, црвени волови, зелени му рогови (трешње).

Приближежио: В. Ј.

СРПСКЕ НАРОДНЕ ИЗРЕКЕ И РАЗНЕ РИЈЕЧИ.

1. Примјене.

Играшти се. — Као дијете.

Изгледашти, (ко, кога или шта). — Као да је ђаволу с парангала*) утек'о.

Издрш, о, а. — Као да се кроз драче провлачијо.

Имашти. — 1. Као воде (новаца). 2. Као мрави (новаца). 3. Као у цара (свега).

Ићи. — 1. Као по јајима. 2. Као на вјешала. 3. Као мува по ка-траму. 4. Као доњи камен од млина. 5. Као спутан. 6. Као Гајо на вјешала.

Јак, а, о. — 1. Као гвожђе. 2. Као магаре.

Јести. — 1. Као за девет дана да није окушао (много). 2. Као вук.

Киван (на некога). — 1. Као да му је вечеру изио. 2. Као да му је оца убио.

Крив, а, о. — 1. Као кљука. 2. Као срп. (Тако у Капетановића и Љетопису за *прав*).

Лећешти. — 1. Као птица. 2. Као стријела.

Лијети. — 1. Као јабука. 2. Као уписан.

Личишти. — 1. Као да су близанци. 2. Као ђаво врагу (т.ј. исти су).

Луд, а, о. — Као пчеле.

Лукав, а, о. — 1. Као звијере. 2. Као лисица. 3. Као мачка.

Љубишти се. — 1. Као браћа. (Тако у Капетановића за *пазишти се*.) 2. Као лук и очи.

Љуш, а, о. — Испор. *Киван* 1. и 2.

Масан. — Као млинар. 2. Као да је из млина изашао.

Мести (што). — Као језиком.

Мигољшти се. — Успор. *Вриољшти се*.

Миловашти (што, кога). — Исп. *Љубишти се* 1-2.

Мноштво (чега). — Као мрави.

Мокар, а, о. — Као да је у море скочио.

Мрзак, ска, о. — Као мачки сланина.

Мудар, дра, о. — Као да је у Млетке учио.

Приближежио: Јован Секуловић.**)

А Ф О Р И З М И В О Ј Н И Ч К И.

Права мудрост доброга вође лежи у енергичном ријешењу. (Наполеон.)

Чешће пута, пи најбољи ратни план — због незгодних прилика — не успијева; а рђави — због ђудљивих прилика — среће, успијева. (Наполеон.)

Најбољи је онај метод теорије ратне вјештине, који најбоље одговара току ратне вјештине у самој ствари. (Ђурић.)

Сама природа не рађа доброга вођу. (Ђурућ.)

*) У Боци врста „кароле“ којом се риба хвата.

**) Ову рубрику и у предходном броју попунио је исти г. Секуловић, те је потпис случајно изостао.

Војска, која буде разбијена на бојишту, она је још раније била разбијена; — т. ј. због недовољне спреме носила је у себи клицу — пораза. (Ђурић.)

Никад не одређујте за збориште војске оно мјесто, на коме може непријатељ груписати више од вас војске. (Наполеон.)

Никада не треба, да на *једном* бојишту буду *двје*, — једна од друге независне — армије. (Наполеон.)

Најсавршеније је оно уређење, које војску одржаје потпунице у оном реду, у каквом треба да се јави у рату. (Бен. Ђурић.)

Кад се уђе у земљу противникову, онда, не само да се *могу*, но се *морају* уређивати нове основице. (Жомини.)

Ни најтврђи градови нијесу кадри сами да зауставе противника. (Наполеон.)

Није најбољи онај положај, који је неприступан, него који највише грози противнику. (Пексанс.)

Бива случајева у рату, када је највећа *дрскост* и највеће *мудрост*. (Наполеон.)

Прикупио: Ђорђе М. Драговић, под-офицер.

ВАЉА СЕ...

(Из народног вјеровања у Загарачу.)

- Ваља се: Избаци ~~срп~~ или ма које сјечиво пред кућу, кад удари град, па ће престати.
- " " Да човек добро натуче капу и покрије чело, кад сретеш вјештицу, да га не устријели очима међу очи.
- " " Да — ако је то могуће — сестра (удата) задоји брата најпрва, па се онда нека не боји пушке у рату.
- " " На Ђурђев-дан изнијети све нове и лијепе златне хаљине, да их сунце види, па ће се сачувати од квара.
- " " Загристи зубима прву папратину, која се у прољеће види, па неће онога љета трнути зуби од воћа.
- " " Пробачити ножић, или ма које сјечиво, кроз ногавице од нових гаћа, да онога што ће их носити не закоље змија.
- " " Заклати најбољег овна из торине, на врх зида новоозидане куће, а на једноме од углова, да се окрвави зид, па ће обрнути напредак те куће у стоци.
- " " Наааћи њушку од прасета на веригама, кад се што у јесен закоље, и то сваке године редовно чинити, да се боље оће у свиње. — Тако данас може се махом, готово у свакој сељачкој кући виђети по читави низ њушака свињских на веригама.

Приближио: Дукаћински.

К Њ И Ж Е В Н О С Т

К њ и ж е в н е б и љ е ш к е.

На **Černi Hori** зове се књига познатог чешког научењака Јосифа Холечека, доброг познаваоца словенског народа. Задржавајући се у неколика пута подуже у ове наше крајеве, г. Холечек се добро познао с Црном Гором и њеним развитком, те изнио својим јаким пером своје погледе о истој, предричући јој сретну будућност.

Алек. Борновски написао је значај нашег Вука у српској књижевности у чланку, који је изашао у журналу „Просвјета“, који издаје галичко русинско друштво. Чланак носи натпис: „**Прославнаго сербскога ученога Вука Стефановича Караджича**“.

Dai Montenegro al golfo di Ambracia. Considerazioni etnografiche dal socio Dott. Antonio Baldacci географско етнографска слика, која је изашла у Гласнику италијанског географског друштва у Риму за мјесец Март.

Чешки лист „**Kveti**“ доноси пријевод српске народне пјесме „Жевидба Максима Црнојевића“, задржавши у свему исти размјер наше народне пјесме. У пријеводу се зове: „**Zenitba Maxima Crnojeviće, srbská narodni písem Preložil Josif Holeček**“.

У XIX књизи „Годишњица Николе Чутића“ Андра Гавриловић написао је чланак „**ка биографији П. П. Његоша**“.

Чедин „**Ђурађ Бранковић**“ излази у пријеводу на маџарском језику. Преводацац је новинар Јосиф Ивановић, који је већ издао први дио, а сада приређује други дио.

Српска књижевна задруга — у осмом колу, које је изашло, броји шљедеће књиге: 1) *Ивова слава*, приповијетка Стевана Сријемца. 2) *Друга свеска приповијешка* Лазе К. Лазаревића, 3) *Друга свеска, слике из селског живота*, од Јанка Веселиновића; 4) *Исладски рибар*, роман Пјера Ловоће, у пријеводу Талије Довијановићеве; 5) *Воћке и воће*, од Благоја Тодоровића; 6) *Домаћа писма*, Доситија Обрадовића; 7) *Лирске пјесме*, Симе Милутиновића Сарајлије. Улози се шаљу српској штампарији у Загребу.

Добили смо од друштва православних Срба „Побратимство“ из Фоче писмо шљедећег садржаја:

П. н. госп.!

Познато Вам је и јасно, да је наш народ сустицајем прилика увучен неприправан у струју и вртлог модерног културног живота. Реда му је или диновски упрегнути све силе, да се одржи и да сагради себи лађу за спас и напредак, или да га вали прогреса прогутају и да послужи само као ђубре за туђу њиву. — Историја нас наша учи, да нам не треба очајавати: у нашем народу има снага и за опстанак и за напредак, само ако је хтједнемо и умједнемо употребити.

То нас је осоколило, да оснујемо дружину, у коју нас позивљу неодољне данашње потребе народне. Прошло је шест година откако се чине покушаје и приправе за овај рад. Данас ево први пут ступамо на јавност, као дружина од Владе одобрена и на посао налегла. Задаћа нам је, да његујемо морално и тјелесно витештво, да се учимо солидарности, како би се васпитали за корисна удруживања са заједничким интересима и заједничком одговорношћу и да тријebимо пороке и штетне навике из народа.

Оскудица материјалних средстава нагони нас, да се обратимо штедром срцу родољуба, да нам у почетку помогну, на чему ћемо им бити вјечно захвални и њихова часна имена забиљежити у „спомен-књигу.“ Српске листове молимо, да нас препоруче, српске дружине, да нас у дружину приме.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

Дружина православних Срба „Побратимство.“

CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

